

Magdalena Wójcik

Główne problemy etyczne współczesnego bibliotekarstwa i nauki o informacji na podstawie analizy polskich i zagranicznych kodeksów bibliotekarskiej etyki zawodowej

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 1-2 (26-27), 130-170

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

MAGDALENA WÓJCIK¹

GŁÓWNE PROBLEMY ETYCZNE WSPÓŁCZESNEGO BIBLIOTEKARSTWA I NAUKI O INFORMACJI NA PODSTAWIE ANALIZY POLSKICH I ZAGRANICZNYCH KODEKSÓW BIBLIOTEKARSKIEJ ETYKI ZAWODOWEJ

Niemal wszystkie profesje – szczególnie te zaliczane do grona tak zwanych zawodów zaufania społecznego – wykształciły własne, specyficzne dla danego środowiska normy postępowania moralnego. Wiele z pośród nich zdecydowało się pójść o krok dalej, ujmując niepisane zwyczaje w formę kodeksów etyki zawodowej. W 2005 roku do tego grona dołączyli również bibliotekarze i pracownicy informacji oficjalnie ogłaszając własny zbiór zasad etycznego postępowania.

Opublikowany w 2005 roku *Kodeks Etyki Bibliotekarza i Pracownika Informacji* nie jest jednak pierwszą polską próbą kodyfikacji zasad bibliotekarskiej etyki zawodowej. Za prekursora ujęcia niepisanych norm obyczajowych w formę kodeksu uznać można Zbigniewa Żmigrodzkiego, który w 1991 roku na łamach *Bibliotekarza* ogłosił własny projekt kodeksu etyki zawodowej pracowników informacji. Projekt podzielony był na trzy bloki tematyczne: negatywna infrastruktura moralna zawodu, powinności etyczne bibliotekarza

¹ Absolwentka Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Artykuł oparty jest na fragmentach pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem dr hab. Urszuli Perkowskiej oraz pracy seminaryjnej pod kierunkiem dr Agnieszki Korycińskiej-Huras.

oraz kierunki zastosowań dyrektyw etycznych². Projekt nie zyskał akceptacji w środowisku bibliotekarskim. Autorowi zarzucano nadto zbyt surową ocenę kondycji moralnej bibliotekarzy, zwracając jednocześnie uwagę, że nawet jeśli wszystkie wypunktowane nieprawidłowości rzeczywiście występują w praktyce bibliotekarskiej, to nie należy drobiazgowo omawiać ich w tekście, który z zamierzenia ma służyć propagowaniu dobrych wzorców³.

Warto jednak zauważyć, że co do istoty, najważniejsze propozycje Żmigrodzkiego nie odbiegają znacząco od idei ujętych w obecnie funkcjonującym *Kodeksie Etyki Bibliotekarza i Pracownika Informacji*. Żmigrodzki podzielił powinności etyczne bibliotekarza według kryterium adresata, wyróżniając obowiązki wobec społeczeństwa, czytelników, biblioteki i współpracowników. Podkreślił wagę wolnego dostępu do dóbr kultury, propagowania książki i czytelnictwa oraz obowiązku poszanowania czytelnika i wspierania go na każdym etapie korzystania z informacji. Z naciskiem uzasadniał także konieczność promowania poczucia solidarności zawodowej⁴.

Wyznaczone przez Żmigrodzkiego standardy nadały kierunek dalszym rozważaniom na temat reguł bibliotekarskiej etyki zawodowej i stały się impulsem do podjęcia dyskusji nad zasadami ich kodyfikacji. Głosy w tej sprawie nasiliły się szczególnie po roku 2000, kiedy stało się jasne, że świadomość etyczna bibliotekarzy polskich jest bardzo rozproszona. Fakt ten potwierdziły badania przeprowadzone w 2001 r. przez Elżbietę Czyżewską, które wykazały, że w środowisku bibliotekarskim wciąż ścierają się ze sobą różne koncepcje pojmowania zawodu⁵. Ponadto, na początku XXI w. dała o sobie znać potrzeba ustosunkowania się – z punktu widzenia etyki – do zjawisk, takich jak: moralne skutki rozwoju społeczeństwa informacyjnego⁶, udostępnianie publikacji naukowych w Internecie,

² Żmigrodzki, Zbigniew (1991a). Kodeks etyki zawodowej bibliotekarza. Tezy projektu wstępnego. *Bibliotekarz* nr 4, s. 2-3.

³ Kisilowska, Małgorzata (1999). Etyka pracowników informacji w Polsce – czy jest możliwa? *Bibliotekarz* nr 5, s. 2-5.

⁴ Żmigrodzki, Zbigniew (1991a), Kodeks etyki..., s. 2-3.

⁵ Czyżewska, Elżbieta (2001). Rozumienie etyki zawodowej w środowisku bibliotekarskim. *Bibliotekarz* nr 5, s. 2-8.

⁶ Długosz, Joanna (2005). Społeczeństwo informacyjne a wykluczeni. Zadania edukacji i polityki społecznej, potencjalny udział bibliotek. [Dok. elektr.] Tryb

konflikt między koniecznością ochrony praw autorskich, a postulatem znoszenia barier w dostępie do informacji⁷, problem cenzury we współczesnej bibliotece⁸ oraz kwestia etycznego operowania danymi w działalności infobrokerów⁹.

Nowe okoliczności skłoniły do pilnego podjęcia konkretnych działań. W 2004 roku na łamach *Bibliotekarza*, a następnie w *Biuletynie EBIB*, Barbara Sosińska-Kalata przedstawiła projekt kodeksu etyki bibliotekarza i pracownika informacji. W pracach, podjętych z inicjatywy Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, wzięło udział 12 specjalistów: Barbara Sosińska-Kalata, Sabina Cisek, Zdzisław Gębołyś, Henryk Holender, Artur Jazdon, Bolesław Horwoka, Marcin Drzewiecki, Krzysztof Migoń, Hanna Tadeusiewicz, Jacek Wojciechowski, Jan Wołosz i Zbigniew Żmigrodzki. Zgodnie z przewidywaniami autorów, upublicznienie projektu spowodowało środowisko bibliotekarskie do dyskusji¹⁰. Ostatecznie, tekst kodeksu, poprawiony i uzupełniony o zgłoszone uwagi, został oficjalnie zatwierdzony 22 lutego 2005 r.¹¹. Za nadrzędną wartość etyczną uznano w nim „zapewnienie wolnego i równego dostępu do wiedzy i informacji oraz ochronę i transmisję dziedzictwa nauki i kultury”¹².

Ogłoszenie oficjalnego tekstu kodeksu spowodowało lawinę komentarzy w środowisku bibliotekarskim i skłoniło do zabrania głosu nie tylko doświadczonych pracowników naukowych, ale i młodych adeptów kierunku. Przykładem może być opublikowany w *Biuletynie EBIB* projekt nowego kodeksu etycznego opracowanego przez studentów Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa

dostępu: <http://www.ebib.oss.wroc.pl> [odczyt: 09.07.2009].

⁷ Sosińska-Kalata, Barbara (2003). Etyka w nauce o informacji. *Bibliotekarz* nr 9, s. 7.

⁸ Żmigrodzki, Zbigniew (1996). *Patologia biblioteczna*. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 78 s.

⁹ Sosińska-Kalata, Barbara (2003), Etyka w nauce..., s. 6

¹⁰ Sosińska-Kalata, Barbara (2004). Dlaczego i jak powstał projekt kodeksu etyki zawodowej bibliotekarzy i pracowników informacji stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. *Bibliotekarz* nr 10, s. 2-4.

¹¹ Cisek, Sabina [et al.]. Kodeks etyki bibliotekarza i pracownika informacji. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ebib.info/content/view/35/45/> [odczyt: 09.07.2009].

¹² Sosińska-Kalata, Barbara (2004). Dlaczego i jak powstał projekt kodeksu etyki zawodowej bibliotekarzy i pracowników informacji stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. *Bibliotekarz* nr 10, s. 3.

Uniwersytetu Wrocławskiego¹³. Studencka inicjatywa – jakkolwiek nie pozbawiona niedociągnięć – świadczy o ciągłej aktualności problemu i konieczności podejmowania dalszych działań w zakresie dookreślenia wartości etycznych kluczowych w zawodzie bibliotekarza i pracownika informacji.

Warto więc, 18 lat po ogłoszeniu pierwszej próby kodyfikacji norm moralnych środowiska bibliotekarzy i 4 lata po opublikowaniu oficjalnej wersji *Kodeksu Etyki Bibliotekarza i Pracownika Informacji*, dokonać próby oceny efektów refleksji etycznej polskiego środowiska bibliotekarzy, zastanowić się nad zasadnością tworzenia kodeksów oraz zdefiniować – na podstawie analizy polskich i zagranicznych kodeksów – najważniejsze problemy etyczne współczesnego bibliotekarstwa i nauki o informacji.

Misja zawodu bibliotekarza

W roku 1934 hiszpański filozof i teoretyk kultury José Ortega y Gasset ogłosił na Międzynarodowym Kongresie Bibliotekarzy i Bibliografów referat, w którym nazwał pracowników bibliotek „misjonarzami wiedzy”¹⁴. Przypisał im w ten sposób rolę znawców, umięjących z ogromu informacji wybrać te, które – w ich ocenie – są najwartościowsze, i dokładających starań, by rozpowszechnić je we wszystkich kręgach społeczeństwa. Taka koncepcja bibliotekarstwa nie zyskała jednak popularności w środowisku bibliotekarzy amerykańskich, którzy obawiali się, że wcielenie w życie misjonarskich idei Ortegi sprowadzi bibliotekarzy do roli cenzorów, podczas gdy, ich zdaniem, bibliotekarz powinien być jedynie „kelnerem wiedzy”, udostępniającym użytkownikom wszystko, czego sobie zażyczą¹⁵.

Kontrowersje wokół poglądów Ortegi były w dużej mierze wynikiem różnic w postrzeganiu roli bibliotekarza w społeczeństwie. W wielu krajach europejskich, (takich jak Polska, Czechy lub Litwa) propaguje się wizerunek bibliotekarza jako człowieka obdarzonego

¹³ Baj, Mikołaj (2006). Propozycja nowego Kodeksu Bibliotekarza. [Dok. elektr.]. EBIB Tryb dostępu: <http://www.ebib.info/2006/75/studenci.php> [odczyt: 09.07.2009].

¹⁴ Chłosta, Marcin (2003). *Informacja jako wartość*. W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały z konferencji*. Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, s. 40.

¹⁵ Ratajewski, Jerzy (2002). *Wprowadzenie do bibliotekoznawstwa czyli Wiedza o bibliotece w różnych dawkach*. Warszawa: Wydaw. SBP, 226 s.

misją – a więc posłannictwem, zleceniem dotyczącym poważnego zadania¹⁶, który nie tylko realizuje proste funkcje usługowe, ale także podejmuje obowiązek kształtowania gustów czytelniczych, prowadzenia dydaktyki bibliotecznej oraz promowania kultury książki i wiedzy. Bibliotekarzem można więc nazwać jedynie tego pracownika, który aktywnie uczestniczy w szeroko definiowanych procesach komunikacji społecznej, pośrednicząc między użytkownikiem a zasobami informacyjnymi. Współczesny pracownik biblioteki musi być już nie tylko dobrym informatologiem, ale także doradcą, oferentem, a przede wszystkim mediatorem¹⁷, upatrującym sens swojej profesji w zapewnieniu równego dostępu do informacji wszystkim obywatelom, szczególnie tym, którzy z różnych względów mają trudności z jej uzyskaniem lub efektywnym odbiorem. Pośredniczenie, które nie ogranicza się wyłącznie do operacji udostępniania materiałów użytkownikom, polega również na służeniu radą i pomocą w wyborze najbardziej relewantnych i godnych zaufania źródeł informacji.

Niejako na drugim biegunie stoją amerykańscy pracownicy informacji, którzy podkreślają, że bibliotekarz ma za zadanie przede wszystkim dostarczać informacje, nie zaś wartościować, oceniać bądź promować. Ta różnica w pojmowaniu celu profesji bibliotekarza i pracownika informacji znajduje odzwierciedlenie w zapisach krajowych kodeksów bibliotekarskiej etyki zawodowej.

I tak, w preambule do polskiego *Kodeksu Etyki Bibliotekarza i Pracownika Informacji* ujęto następujący passus: „podstawowymi wartościami moralnymi, określającymi misję zawodu, są ochrona wolności intelektualnej, prawa do swobodnego wyrażania myśli, prawa do swobodnego dostępu do wiedzy, informacji i kultury oraz przestrzeganie zasady neutralności w sprawach ideologii, życia politycznego i religii”¹⁸. Z cytowanego fragmentu wynika, że słowo misja zostało użyte w kontekście posłannictwa, jako zbiorcze określenie najważniejszych powinności bibliotekarzy. Wymienione postula-

¹⁶ Sajko, Maria (2006). *Misja*. W: *Encyklopedia PWN* (2006). Warszawa: PWN, s. 546.

¹⁷ Wojciechowski, Jacek (1999). *Bibliotekarz w bibliotece*. W: *Bibliotekarstwo: kontynuacje i zmiany* (1999). Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 24-25.

¹⁸ Cisek, Sabina [et al.]. (2006). *Kodeks etyki bibliotekarza i pracownika informacji*. Warszawa: Wydaw. SBP, 63 s.

ty wskazują, że „misjonarstwo” polskich pracowników informacji ma przejawiać się w staniu na straży szeroko pojmowanej wolności intelektualnej, nie zaś – jak obawiali się bibliotekarze amerykańscy – we wstępowaniu w rolę cenzorów. Konieczność jasnego sformułowania misji zawodu była zresztą wielokrotnie podkreślana w artykułach poprzedzających oficjalne ogłoszenie *Kodeksu*, w których zwracano uwagę, że samo określenie kanonu obowiązków okaże się na dłuższą metę bezprzedmiotowe, o ile wśród bibliotekarzy nie upowszechni się silne przekonanie, że ich misja jest ważna i społecznie ceniona¹⁹.

W europejskich kodeksach etyki zawodowej słowo *misja* pojawia się rzadko – zwykle zastępuje się je określeniami sugerującymi, że mowa będzie o najistotniejszych zadaniach lub nadrzędnych celach. W wielu kodeksach, m.in. brytyjskim²⁰, rosyjskim²¹, włoskim²² i szwedzkim²³, nie ma żadnej bezpośredniej wzmianki o misji bibliotekarza. Na tym tle wyróżnia się kodeks litewski²⁴, w którym jasno określono misję biblioteki, a tym samym – domyślnie – bibliotekarza jako jej pracownika i przedstawiciela. Jest on mianowicie odpowie-

¹⁹ Holender, Henryk (2004). Kodeks potrzebny, ale czy możliwy? [Dok. elektr.]. EBIB Tryb dostępu: http://ebib.oss.wroc.pl/sbp/kodeks_etyki_komentarze.html [odczyt: 09.07.2009].

Sosińska-Kalata, Barbara (2004). Dlaczego i jak powstał projekt kodeksu etyki zawodowej bibliotekarzy i pracowników informacji stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. *Bibliotekarz* nr 10, s. 2-4.

²⁰ Code of Professional Conduct [dokument przyjęty przez Radę Stowarzyszenia Bibliotekarzy w 1983 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/lacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

²¹ Russian Librarian's Professional Ethics Code [dokument przyjęty na czwartej sesji konferencji Rosyjskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy 22 kwietnia 1999 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/rucode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

²² The Librarian's Code of Conduct: Fundamental Principles [dokument przyjęty podczas Generalnego Zebrania Włoskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy 30 października 1997 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/aibcode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

²³ Professionalism and professional ethics [dokument przyjęty przez Szwedzkie Stowarzyszenie Bibliotekarzy]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/dikcode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

²⁴ Code of ethics of Lithuanian librarians [dokument przyjęty przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Litewskich w 1998 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/lacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

działny za gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie informacji, wiedzy i doświadczeń, zawartych w dokumentach, w celu zaspokojenia indywidualnych i społecznych potrzeb. W podobnym duchu utrzymany jest kodeks czeski²⁵, przy czym oprócz wymienionych zadań podkreśla się w nim, że misją biblioteki jest działanie dla dobra edukacji, badań i kultury oraz wszechstronne wspieranie rozwoju społeczeństwa. Również w kodeksie francuskim²⁶, wyraźnie zaznaczono konieczność zaspokajania potrzeb informacyjnych obywateli na polu edukacji, kultury i wypoczynku. Z kolei w kodeksie amerykańskim²⁷ za nadrzędną powinność bibliotek uznaje się stanie na straży wolności intelektualnej i zapewnienie wszystkim obywatelom nieskrępowanego i równego dostępu do dóbr kultury. Warto w tym miejscu podkreślić, że choć przedstawiony przez bibliotekarzy amerykańskich postulat zapewnienia wszystkim obywatelom wolego dostępu do zasobów informacyjnych pokrywa się w dużym stopniu z zadaniami wchodzącymi w skład misji polskich pracowników informacji, to jednak zapisy te mają odmienny wydźwięk, wynikający z różnych intencji ich twórców. Polski *Kodeks Bibliotekarza i Pracownika Informacji* jest dokumentem wpisującym się w tradycje tak zwanej etyki dążeń, co oznacza, że zawarte w nim zapisy mają służyć budowaniu pewnego wzorca, wyznaczać zasady, którymi powinien kierować się modelowy przedstawiciel zawodu, by osiągnąć doskonałość.

Kodeks amerykański spokrewnia się natomiast z etyką obowiązku, określającej podstawowe standardy zachowania, których przestrzeganie jest konieczne dla prawidłowego funkcjonowania konkretnej grupy i społeczeństwa. Podstawowa różnica polega więc na tym, że o ile etyka aspiracji wyznacza niezwykle wysokie standardy,

²⁵ Code of Ethics of Czech Librarians [dokument przyjęty podczas generalnego posiedzenia Stowarzyszenie Profesjonalistów Bibliotek i Informacji w Jindrichuv Hradec (Republika Czeska), 25 czerwca 2004 roku]. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/czlacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

²⁶ The librarians' code of ethics [dokument przyjęty przez Krajową Radę Francuskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy w marcu 2003 roku]. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/frcode-e.htm> [odczyt: 09.07.2009].

²⁷ Code of Ethics [dokument przyjęty przez Amerykańskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy]. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/alacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

których osiągnięcie okazuje się nieraz bardzo trudne – lecz zawsze chwalebne i godne uznania – o tyle etyka obowiązku stawia mniej bezwzględne wymagania i nakłada tylko te powinności, których wypełnienie jest nieodzowne²⁸. Zawarte w kodeksie polskim i amerykańskim postulaty zapewnienia wszystkim wolnego dostępu do informacji są zatem wprawdzie identyczne, jednak z powodu odmiennych przesłanek ich twórców nie powinny być postrzegane w tych samych kategoriach – to co dla polskich bibliotekarzy jest misją, dla amerykańskich pracowników informacji jest praktycznym zadaniem, którego wypełnianie zostało uznane za obiektywną konieczność.

Przeprowadzona analiza uwidacznia, że choć potrzeba określenia misji zawodu bibliotekarza została dostrzeżona i odnotowana w wielu kodeksach europejskich, to jednak proponowane ujęcia nie są zadowalające. Oznacza to, że zamiast konkretnej odpowiedzi na pytanie o istotę powołania i moralnych dążeń bibliotekarza, w większości kodeksów można znaleźć jedynie zbiór szlachetnie brzmiących, lecz nazbyt ogólnikowych nakazów, np. „zaspokojenia indywidualnych i społecznych potrzeb”, „działania dla dobra edukacji, badań i kultury” bądź „wspieranie rozwoju społeczeństwa”. Tego rodzaju sformułowania mogą być po części usprawiedliwione specyficzną, lapidarną formą samych kodeksów. Warto chyba jednak – kosztem większej objętości – precyzować i wyjaśniać te zapisy, których sens nie jest jednoznaczny. Pozostawienie przytoczonych (lub podobnych) sformułowań w niezmienionej formie może przynosić mylne wrażenie, że misja bibliotekarza jest pojęciem sztucznym, stworzonym na potrzeby budowania społecznego prestiżu profesji, ponieważ zadania takie, jak wspieranie rozwoju społeczeństwa bądź zaspokajanie społecznych potrzeb można z powodzeniem przypisać wielu zawodom nie mającym z bibliotekarstwem nic wspólnego. Nie mając jasno sprecyzowanej misji, trudno odczuwać dumę z wykonywanego zawodu, trudno również budować poczucie środowiskowej solidarności.

Bibliotekarze i pracownicy informacji wobec społeczeństwa

W Polsce problematyką bibliotekarskiej etyki zawodowej od lat

²⁸ Łabieniec, Paweł (2002). *Etyka – etyka zawodowa – prawo: (zarys problematyki)*. *Prokurator* nr 2, s. 21-33.

70. zajmuje się Zbigniew Żmigrodzki, który do najważniejszych powinności bibliotekarza względem społeczeństwa zalicza: wszechstronną promocję książki, informacji, czytelnictwa i bibliotek, ochronę wolności czytania, zapewnienie wolnego i równego dostępu do informacji (uwzględniając jednak pewne ograniczenia podyktowane wymogami pedagogiki), zaspokajanie potrzeb informacyjnych związanych z wykonywaniem pracy zawodowej, kształceniem i indywidualnymi zainteresowaniami użytkowników oraz aktywny udział w realizowaniu naukowej i kulturalno-oświatowej polityki państwa, o ile nie stoi ona w sprzeczności z celami ogólnie przyjętymi przez społeczeństwo. Te same postulaty zostały również zawarte w opracowanym przez Z. Żmigrodzkiego projekcie kodeksu bibliotekarskiej etyki zawodowej²⁹. Projekt nie zyskał akceptacji, niemniej w przyjętym w 2004 r. *Kodeksie Etyki Bibliotekarza i Pracownika Informacji* można znaleźć nawiązanie do idei Żmigrodzkiego. Według nowego kodeksu jednym z najważniejszych obowiązków bibliotekarza wobec społeczeństwa jest uczestniczenie w: „rozpowszechnianiu w społeczeństwie świadomości znaczenia wiedzy i informacji oraz swobodnego do nich dostępu w celu poprawy jakości życia, rozwoju kulturalnego i cywilizacyjnego”³⁰. Powinność ta wpisuje się w ogólnooświatowe dążenie do zbudowania tzw. społeczeństwa informacyjnego, definiowanego jako formacja społeczna, w której rozwój nowoczesnych technologii teleinformatycznych osiągnął bardzo wysoki poziom, a informacja traktowana jest jako najbardziej pożądanym towar, powszechnie wykorzystywany przez wszystkich obywateli w każdej dziedzinie ich życia³¹.

Stworzenie globalnego społeczeństwa informacyjnego miałyby wiązać się z wymiernymi korzyściami takimi jak: uniezależnienie terytorialne, a więc możliwość szybkiego przesyłania danych na od-

²⁹ Żmigrodzki, Zbigniew (1991a). Kodeks etyki zawodowej bibliotekarza. Tezy projektu wstępnego. *Bibliotekarz* nr 4, s. 2-3.

³⁰ Cisek, Sabina [et al.] (2006). *Kodeks etyki...*

³¹ Pleban, Bartosz (2004). *Spoleczeństwo informacyjne – rozwój, nadzieje i obawy*. W: *Spoleczeństwo informacyjne* T. 1 (2004). Katowice: Wydaw. Śląskiej Wyższej Szkoły Zarządzania im. Jerzego Ziętka, s. 70-80.

Długosz, Joanna (2005). Spoleczeństwo informacyjne a wykluczeni. Zadania edukacji i polityki społecznej, potencjalny udział bibliotek. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ebib.oss.wroc.pl> [odczyt: 09.07.2009].

ległość, co jest szczególnie istotne w nauce i biznesie, umniejszenie ciężarów biurokracji – elektroniczna administracja dałaby możliwość wygodnego załatwienia większości spraw urzędowych przez Internet, zapewnienie wyższego poziomu opieki zdrowotnej dzięki łatwiejszemu dostępowi do specjalistycznych usług medycznych, obniżenie kosztów powszechnego kształcenia, poszerzenie zakresu demokracji bezpośredniej, ułatwienie komunikacji z administracją wyższego szczebla oraz rozwój nowych form nauki i pracy na odległość³². Udogodnienia takie mają jednak sens tylko wtedy, gdy wszyscy obywatele dysponują dobrą – lub choćby podstawową – znajomością nowoczesnych technik teleinformatycznych. W przeciwnym wypadku szybko może okazać się, że nowe technologie, zamiast ułatwiać komunikację międzyludzką tworzą sztuczne bariery, dzieląc obywateli na „digitariat” – kastę wykształconych, dobrze opłacanych specjalistów informacji, „cogitariat” – społeczność liczniejszą, biegną w stosowaniu nowoczesnych technologii, jednak mniej uprzywilejowaną niż grupa pierwsza oraz „proletariat” – liczną grupę złożoną z ludzi nieumiejących odnaleźć się w nowej rzeczywistości, skazanych na bezrobocie lub niskopłatną pracę fizyczną³³. Negatywnym skutkiem kształtowania społeczeństwa informacyjnego mogą, przynajmniej w jakimś stopniu, zapobiec bibliotekarze, których moralnym obowiązkiem jest pośredniczenie między zasobami wiedzy a ich użytkownikami. Pracownik informacji powinien więc przyjąć rolę mediatora, specjalisty w dziedzinie komunikacji, który nie tylko biegłe operuje informacją, ale także chce i potrafi cześć swojej wiedzy przekazać innym. Jak mówi Jacek Wojciechowski, „nie wystarczy samo zatrudnienie w bibliotece oraz określona wiedza. (...) Konieczny jest bezpośredni lub pośredni (organizatorski, przygotowawczy) udział w procesach merytorycznych, pojmowanych jako pośrednictwo w komunikacji społecznej, więc jako mediacja.”³⁴. W tym kon-

³² Majta, Mariusz (2005). Rola informacji w kształtowaniu nowych społeczeństw. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ebib.oss.wroc.pl> [odczyt: 09.07.2009].

³³ Długosz, Joanna (2005). Społeczeństwo informacyjne a wykluczeni. Zadania edukacji i polityki społecznej, potencjalny udział bibliotek. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ebib.oss.wroc.pl> [odczyt: 09.07.2009].

³⁴ Wojciechowski, Jacek (1999). *Biblioteka jako wielosemiotyczne medium komunikacji społecznej*. W: *Bibliotekarstwo: kontynuacje i zmiany* (1999). Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 101.

tekście umieszczenie w *Kodeksie Bibliotekarza i Pracownika Informacji* zapisu o konieczności „rozpowszechniania w społeczeństwie świadomości znaczenia wiedzy i informacji” wydaje się jak najbardziej uzasadnione³⁵.

Postulat ten został niemal dosłownie powtórzony również w opracowanym przez studentów Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego projekcie nowego kodeksu bibliotekarza³⁶, co może świadczyć o wyklarowaniu się pewnego kanonu powinności pracowników informacji względem społeczeństwa, podzielanego już, co istotne, przez pokolenie przyszłych adeptów zawodu. Opracowany przez wrocławskich studentów projekt nowego kodeksu miał być – według samych twórców – głosem w dyskusji na temat etycznych powinności bibliotekarza, zainspirowanej przyjęciem w 2005 r. ostatecznej wersji kodeksu SBP. Zdaniem studentów, obowiązujący kodeks stanowi wykaz obowiązków wynikających z umowy o pracę, a tym samym nie spełnia oczekiwań środowiska bibliotekarskiego. Nowy projekt miał lepiej reprezentować ideały zawodu, lecz mimo poważnych deklaracji autorów, w rzeczywistości nieznacznie różni się od obowiązującego kodeksu (studenci dodali jedynie dział poświęcony obowiązkom bibliotekarza-pracodawcy wobec podwładnych)³⁷. Wrocławska inicjatywa, choć sama w sobie cenna, nie jest wolna od niedociągnięć. Do głównych mankamentów studenckiego kodeksu można zaliczyć: niewystarczającą precyzję w formułowaniu myśli, brak rozróżnienia między postulatami istotnymi a drugorzędnymi (nie wydaje się zasadne umieszczanie w dokumencie tej rangi zapisu o konieczności pamiętania o imieninach koleżanki) oraz niepotrzebne powtarzanie tych samych postulatów, na przykład trzykrotne przypomnienie o obowiązku rozdzielania relacji prywatnych od zawodowych oraz dwukrotne umieszczenie zapisu o niedopuszczaniu „do zaistnienia jakichkolwiek sytuacji dwuznacznych”³⁸. Studencki kodeks trudno wprawdzie nazwać wzorcowym, lecz jego opracowanie dowodzi, że młode pokolenie bibliotekarzy jest świadome istnienia moralnych

³⁵ Cisek, Sabina [et al.] (2006). *Kodeks etyki...*

³⁶ Baj, Mikołaj (2006). *Propozycja nowego...*

³⁷ Tamże.

³⁸ Tamże.

powinności wynikających z wykonywanego zawodu, co w przyszłości powinno zaowocować udanymi inicjatywami na polu refleksji etycznej.

Podczas gdy osobny dział omawiający obowiązki bibliotekarza wobec społeczeństwa znalazł się w każdym z przytoczonych kodeksów polskich, analiza 14 wybranych kodeksów europejskich dowiodła, że odniesienia do tej kwestii zawierają jedynie trzy z nich: litewski, węgierski i słoweński.

W rozdziale IX kodeksu węgierskiego³⁹ wyraźnie zaznaczono, że stosunek bibliotekarza do wszystkich członków społeczeństwa powinien cechować obiektywizm, brak uprzedzeń i stała gotowość do współpracy. Zwrócono także uwagę na konieczność rozsądnego wyważenia proporcji między interesami twórców a prawem wolnego dostępu do dóbr kultury. Z kolei w kodeksie litewskim⁴⁰ położono nacisk na obowiązki bibliotekarza związane z tworzeniem społeczeństwa informacyjnego, podkreślając jednocześnie jego rolę w utrzymywaniu ciągłości kultury i wiedzy. Najbardziej ogólnikowy charakter ma wzmianka w kodeksie słoweńskim⁴¹, z której można wywnioskować, że pracownik informacji powinien być świadom swojej odpowiedzialności za rozwój społeczeństwa.

Warto w tym miejscu zauważyć, że nakaz utrzymywania ciągłości kultury – w kodeksie litewskim, bądź odpowiedzialności za rozwój społeczeństwa – w kodeksie słoweńskim, są wyrazem głębszej refleksji nad rolą bibliotekarza jako przedstawiciela cywilizacji pisma i strażnika pamięci pokoleń⁴². Istotnie, ważne jest, aby pracownicy informacji mieli świadomość swojego oddziaływania na całą wspólnotę i zdawali sobie sprawę z faktu, że biblioteka jako instytucja kul-

³⁹ Professional Code of ethics of Hungarian librarians [dokument przyjęty przez Radę Stowarzyszenia Bibliotekrzy Węgierskich i przez Radę Zrzeszenia Bibliotek i Centrów Informacji 17 stycznia 2006 roku]. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: http://www.ifla.org/faife/ethics/hungary_code_of_ethics.htm [odczyt: 09.07.2009].

⁴⁰ Code of ethics of Lithuanian librarians [dokument przyjęty przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Litewskich w 1998 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/llacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁴¹ The Code of Ethics of Slovenian Librarians [dokument przyjęty przez Słoweńskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy 8 listopada 1995 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/slacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁴² Dunin, Janusz (1998). *Pismo zmienia świat. Czytanie, lektura, czytelnictwo*. Warszawa; Łódź: Wydaw. Naukowe PWN, s. 24-44.

tury jest w szczególności sposób zobligowana do przekazywania dorobku cywilizacji następnym pokoleniom⁴³. Transmisja ta może odbywać się wieloma kanałami: poprzez udostępnianie konkretnych informacji, włączenie się w działalność tak zwanych obserwatoriów kultury⁴⁴, digitalizowanie i umieszczanie w Internecie cennych kolekcji⁴⁵, ale również za pośrednictwem popularnej w USA metody opowiadania historii, lub poprzez utrwalanie w świadomości użytkownika nawyków, skupionego obcowania z treściami kultury symbolicznej, które z czasem przeradzają się w intelektualne rytuały⁴⁶.

Pracując z klientem bibliotekarz nie tylko pośredniczy między osobą poszukującą informacji, a zasobem bibliotecznym, ale także zyskuje możliwość promowania określonych wartości i kształtowania pożądanych postaw, szczególnie u młodych czytelników. Jak dowodzi autorka książki *Sacred stacks*, często dopiero z chwilą otrzymania pierwszej karty bibliotecznej dziecko odkrywa dla siebie świat literatury i wiedzy, zyskując sposobność, aby przemyśleć swoje preferencje czytelnicze i dokonać samodzielnego wyboru lektury⁴⁷. Tego rodzaju doświadczenia mogą z czasem przyczynić się do ukształtowania dojrzałych postaw czytelniczych, ceniących niezależność, swobodę myślenia i prawo do krytycznej oceny.

Biblioteka nie tylko transmituje dorobek nauki i kultury, ale także tworzy i rozpowszechnia spójny system wartości, stając się niejako sanktuarium wiedzy. Opierając się na tym założeniu, Nancy Kalikov Maxwell wylicza podobieństwa między biblioteką a kościołem: oba miejsca dają możliwość oddania się spokojnej refleksji, w przestrzeni wypełnionej ciszą i namysłem, gdzie każdy może odczuwać wspólnotę z innymi ludźmi zgromadzonymi w tym samym celu, a jednocześnie cieszyć się prywatnością. Można uznać, że zarówno biblioteka jak i kościół dają możliwość oderwania się od zwykłych

⁴³ Żmigrodzki, Zbigniew (1991b). *Problemy bibliotekarskiej etyki zawodowej*. Katowice: UŚ, s. 52.

⁴⁴ Kisilowska, Małgorzata (1999). Etyka pracowników informacji w Polsce – czy jest możliwa? *Bibliotekarz* nr 5, s. 2–5.

⁴⁵ Litewska, Krystyna (2005). *Skarby archiwów polskich i archiwalia miast polskich w Internecie* [Dok. elektr. CD-ROM]. Kraków: Wydaw. UJ [odczyt: 09.07.2009].

⁴⁶ Kalikov Maxwell, Nancy (2006). *Sacred stacks. The higher purpose of libraries and librarianship*. Chicago: American Library Association, s. 77-94, 113-125.

⁴⁷ Tamże.

spraw, w pewien sposób przenoszą w inną rzeczywistość, gdzie najwyższą wartością są dobra niematerialne⁴⁸. Zasadnicza różnica polega jednak na tym, że biblioteki stanowią sferę świecką, a obiektem kultu nie jest transcendencja, ale zawarty w zbiorach bibliotecznych dorobek wszystkich pokoleń, którego transmisja stanowi jeden z najważniejszych obowiązków bibliotekarza wobec społeczeństwa.

Bibliotekarze i pracownicy informacji wobec użytkownika

Zaspokajanie potrzeb informacyjnych użytkownika uważane jest za nadrzędne zadanie każdej biblioteki⁴⁹. Konieczne wydaje się zatem wyjaśnienie, w jakim znaczeniu na gruncie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa używany jest termin „potrzeba informacyjna”. Najogólniej, potrzebę definiuje się jako stan niedoboru, braku czegoś lub jako każdy niezbędny, bądź sprzyjający warunek dający się określić obiektywnie, który umożliwi człowiekowi zrealizowanie jego celu⁵⁰. Jednym z elementów systemu współzależnych potrzeb człowieka są potrzeby informacyjne. Mają one charakter wtórny wobec potrzeb elementarnych (fizjologicznych, emocjonalnych i poznawczych), lecz ich zaspokojenie jest niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania jednostki. Zdaniem T. Kocowskiego, „żadnej z funkcji podstawowych niepodobna realizować bez dopływu informacji z otoczenia (...). Żadnej potrzeby niepodobna zaspokoić – bez informacji”⁵¹. Rodzi to określone, wysokie oczekiwania względem ośrodków informacji oraz, oczywiście, wobec osób w nich zatrudnionych. Aby mogli sprostać stawianym wymaganiom, bibliotekarzy powinien więc cechować nie tylko wysoki stopień umiejętności zawodowych, ale także określona postawa moralna, przejawiająca się w traktowaniu użytkowników z należą im uwagą, szacunkiem

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Kubow, Stefan (2003). *Od normy moralnej do etyki zawodowej*. W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały z konferencji* (2003). Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechniej, s. 115.

⁵⁰ Próchnicka, Maria (2004). *Człowiek i komputer: dialogowy model wyszukiwania informacji*. Kraków: Wydaw. UJ, s. 24.

Szczechura, Kordula (1998). *Użytkownicy informacji. Zarys problematyki*. W: Ścibor, E. (red.). *Informacja naukowa w Polsce. Tradycja i współczesność* (1998). Olsztyn: WSP, s. 112-113.

⁵¹ Tamże.

i życzliwością⁵².

Potwierdzenie tej tezy można znaleźć analizując założenia tak zwanej psychologii biblioteki, zajmującej się m.in. badaniem psychicznych czynników wpływających na relacje między pracownikami informacji a czytelnikami. Jedno z podstawowych twierdzeń tego nurtu głosi, że potrzeby użytkownika zostaną zaspokojone tylko wówczas, gdy zarówno dostarczone informacje, jak i zachowania bibliotekarzy będą zgodne z oczekiwaniami odbiorcy⁵³. Z przeprowadzonych przez Elżbietę Czyżewską badań wynika wprawdzie, że większość pracowników informacji zdaje sobie sprawę z ciężkiej na nich odpowiedzialności⁵⁴, jednak w polskich bibliotekach wciąż można zaobserwować niepokojące zjawiska, związane z przedkładaniem własnych interesów nad dobro czytelników, odmową udzielenia informacji, gdy jej zdobycie wymaga wysiłku ze strony bibliotekarza, okazywaniem nieżyczliwości, brakiem dobrej woli, dyskrecji i uprzejmości, bądź przesadnym formalizmem⁵⁵.

Zachowania takie stoją oczywiście w sprzeczności z zasadami bibliotekarskiej etyki zawodowej, zapisanymi m.in. w projekcie Żmigrodzkiego i w aktualnym kodeksie SBP. W obu dokumentach podkreślono bowiem konieczność stawiania potrzeb użytkownika na pierwszym miejscu – Zbigniew Żmigrodzki mówi o priorytecie korzyści czytelników, natomiast kodeks pod redakcją Barbary Sosińskiej-Kalaty – o służebnej roli bibliotekarza. Ciekawe zresztą, że sformułowanie to wzbudziło pewne środowiskowe kontrowersje, czemu dał wyraz m.in. Remigiusz Sapa. Autor dowodzi, że mówienie o służebnej roli bibliotekarza może powodować negatywne skojarzenia – ze służącym, człowiekiem wykonującym posługi – a zara-

⁵² Chłosta, Marcin (2003). *Informacja jako wartość*. W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały z konferencji* (2003). Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, s. 40.

⁵³ Ratajewski, Jerzy (2002). *Wprowadzenie do bibliotekoznawstwa czyli Wiedza o bibliotece w różnych dawkach*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 161-162.

⁵⁴ Czyżewska, Elżbieta (2001). Rozumienie etyki zawodowej w środowisku bibliotekarskim. *Bibliotekarz* nr 5, s. 4-5.

⁵⁵ Żmigrodzki, Zbigniew (1991b). *Problemy bibliotekarskiej etyki zawodowej*. Katowice: UŚ, s. 17.

Kubow, Stefan (2003). *Od normy moralnej do etyki zawodowej*. W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały z konferencji* (2003). Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, s. 106.

zem utrudniać kształtowanie wśród bibliotekarzy poczucia dumy z wykonywanego zawodu. Użycie przymiotnika „służebny” może, zdaniem Remigiusza Sapy, okazać się niezręczne również wtedy, gdy mowa o pracownikach bibliotek szkolnych lub akademickich, którzy tradycyjnie postrzegani są jako osoby poważane, stojące w hierarchii wyżej niż użytkownicy, których obsługują⁵⁶. Obawy autora mogą być spowodowane skojarzeniem słowa „służba” z jednym z jego słownikowych znaczeń, a mianowicie: „wykonywanie posług, prac pomocniczych”, „wykonywanie pracy służącego”⁵⁷. Można jednak domyślać się, że pisząc o służebnej roli bibliotekarza, twórcy kodeksu mieli raczej na myśli „poświęcenie się jakiejś sprawie, działanie dla dobra wspólnego, dla jakiejś idei; posłannictwo”⁵⁸. Tak więc użycie słowa „służba” w kontekście bibliotekarstwa nie deprecjonuje go w żaden sposób, a przeciwnie – podnosi pracę bibliotekarza do rangi zawodu zaufania społecznego.

W obu omawianych kodeksach zaznacza się ponadto, że obowiązkiem pracownika informacji jest traktowanie każdego użytkownika z takim samym szacunkiem bez względu na jego pochodzenie, wyznanie lub poglądy polityczne, zachowanie w tajemnicy danych osobowych czytelnika oraz innych informacji, których ujawnienie naruszałoby jego prywatność oraz – o ile to możliwe – dostarczenie użytkownikowi poszukiwanej informacji, nawet jeśli miałyby się to wiązać z dodatkowym nakładem pracy ze strony bibliotekarza⁵⁹. Do wymienionych powinności można jeszcze dodać: konieczność zadbania o szczególne potrzeby osób niepełnosprawnych lub znajdujących się w niekorzystnej sytuacji społecznej⁶⁰, obowiązek zachowania obiektywizmu, bezstronności i tolerancji⁶¹ oraz nakaz unikania

⁵⁶ Sapa, Remigiusz (2005). Na marginesie Kodeksu Bibliotekarza i Pracownika Informacji. *Przegląd Biblioteczny* z. 3, s. 360.

⁵⁷ Dubisz, Stanisław (2003). *Służba*. W: *Uniwersalny słownik języka polskiego* (2003). Warszawa: PWN, s. 1279.

⁵⁸ Wierzbicka, Elżbieta (1998). *Służba*. W: *Słownik współczesnego języka polskiego* (1998). Warszawa: Przegląd Reader's Digest, s. 325.

⁵⁹ Żmigrodzki, Zbigniew (1991a). Kodeks etyki zawodowej bibliotekarza. Tezy projektu wstępnego. *Bibliotekarz* nr 4, s. 2-3.

Cisek, Sabina [et al.] (2006). *Kodeks etyki...*

⁶⁰ Tamże, s. 15.

⁶¹ Kubow, Stefan (2003). *Od normy moralnej do etyki zawodowej*. W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały z konferencji* (2003). Wrocław: Dolnośląska Szkoła

sytuacji, w których przekonania lub interesy bibliotekarza naruszałyby dobro czytelnika⁶².

Swego rodzaju uzupełnienie tego katalogu powinności zawarto w projekcie nowego kodeksu opracowanym przez studentów Uniwersytetu Wrocławskiego, którego obszerna część została poświęcona omówieniu moralnych obowiązków bibliotekarza względem użytkownika. Oprócz wymienionych już uprzednio postulatów, w kodeksie znalazły się także zalecenia dotyczące respektowania prawa czytelników do swobodnego wyrażania sądów – także krytycznych, stosowania zasady równych szans w dostępie do informacji i zwalczania jakichkolwiek przywilejów przysługujących tylko wybranym klientom⁶³.

Problematyka relacji bibliotekarz-użytkownik została również uwzględniona we wszystkich czternastu analizowanych kodeksach zagranicznych. Porównanie ich zapisów pozwala stwierdzić, że za najważniejszy obowiązek pracownika informacji w stosunku do klienta uznano jednomyślnie poszanowanie jego prawa do prywatności, a więc zachowanie w tajemnicy wszystkich informacji, których użytkownik nie życzy sobie ujawniać. Tego rodzaju zapisy znalazły się w kodeksie American Library Association oraz w dziesięciu kodeksach europejskich: węgierskim, brytyjskim, francuskim, włoskim, czeskim, holenderskim, słoweńskim, szwedzkim, ukraińskim oraz portugalskim. W tym ostatnim wyeksponowano szczególnie problem poufności danych, uznając za niedopuszczalne nie tylko ujawnienie danych osobowych użytkownika, ale także upublicznienie informacji o tym, z jakich materiałów lub porad korzystał, jakie prace wykonywał, i jakie materiały zamawiał lub wypożyczał. Kodeks portugalski zobowiązuje ponadto bibliotekarzy do zabezpieczania danych klienta w taki sposób, by nie mogły być w łatwy sposób przejęte przez innych użytkowników⁶⁴.

Często poruszany problemem jest także kwestia traktowania

Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechniej, s. 107.

⁶² Kisilowska, Małgorzata (1999). Etyka pracowników informacji w Polsce – czy jest możliwa? *Bibliotekarz* nr 5, s. 5.

⁶³ Baj, Mikołaj (2006). Propozycja nowego...

⁶⁴ Code of Ethics for Information Professionals in Portugal [dokument przyjęty przez Portugalskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/badcode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

wszystkich klientów biblioteki w taki sam sposób, bez stwarzania sztucznych przywilejów lub barier dla pewnych grup użytkowników. Zapisy na ten temat znaleźć można w kodeksach: węgierskim⁶⁵, francuskim⁶⁶, czeskim⁶⁷, litewskim⁶⁸, słoweńskim⁶⁹ oraz szwedzkim⁷⁰. Niezmiennie powraca również nakaz okazywania klientom szacunku i życzliwości, co widać odzwierciedlają zapisy kodeksów: rosyjskiego⁷¹, czeskiego⁷², litewskiego⁷³, słoweńskiego⁷⁴ i szwedzkiego⁷⁵. Do podstawowych powinności bibliotekarza zaliczono po-

⁶⁵ Professional Code of ethics of Hungarian librarians [dokument przyjęty przez Radę Stowarzyszenia Bibliotekarzy Węgierskich i przez Radę Zrzeszenia Bibliotek i Centrów Informacji 17 stycznia 2006 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: http://www.ifla.org/faife/ethics/hungary_code_of_ethics.htm [odczyt: 09.07.2009].

⁶⁶ The librarians' code of ethics [dokument przyjęty przez Krajową Radę Francuskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy w marcu 2003 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/frcode-e.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁶⁷ Code of Ethics of Czech Librarians [dokument przyjęty podczas generalnego posiedzenia Stowarzyszenie Profesjonalistów Bibliotek i Informacji w Jindrichuv Hradec (Republika Czeska), 25 czerwca 2004 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/czlaicode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁶⁸ Code of ethics of Lithuanian librarians [dokument przyjęty przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Litewskich w 1998 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/llacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁶⁹ The Code of Ethics of Slovenian Librarians [dokument przyjęty przez Słoweńskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy 8 listopada 1995 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/slacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁷⁰ Professionalism and professional ethics [dokument przyjęty przez Szwedzkie Stowarzyszenie Bibliotekarzy]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/dikcode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁷¹ Russian Librarian's Professional Ethics Code [dokument przyjęty na czwartej sesji konferencji Rosyjskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy 22 kwietnia 1999 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/ruicode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁷² Code of Ethics of Czech Librarians [dokument przyjęty podczas generalnego posiedzenia Stowarzyszenie Profesjonalistów Bibliotek i Informacji w Jindrichuv Hradec (Republika Czeska), 25 czerwca 2004 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/czlaicode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁷³ Code of ethics of Lithuanian librarians [dokument przyjęty przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Litewskich w 1998 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/llacode.htm> [odczyt: 2009.07.08].

⁷⁴ The Code of Ethics of Slovenian Librarians [dokument przyjęty przez Słoweńskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy 8 listopada 1995 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/slacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁷⁵ Professionalism and professional ethics [dokument przyjęty przez Szwedzkie

nadto umiejętność zachowania obiektywizmu i bezstronności oraz otwarte i pozbawione uprzedzeń podejście do spraw związanych z narodowością, religią, polityką czy orientacją seksualną. Sporadycznie wspomina się natomiast o służebnej roli bibliotekarza – tego rodzaju intencji można się dopatrywać jedynie w kodeksie węgierskim⁷⁶, w którym mowa o byciu oddanym użytkownikowi.

Analiza wybranych kodeksów bibliotekarskiej etyki zawodowej pozwoliła stwierdzić, że z każdym rokiem coraz silniej akcentuje się problematykę właściwych relacji bibliotekarz-użytkownik: zapisy zalecające otaczanie klienta biblioteki szczególną uwagą i służenia mu pomocą umieszczono niemal we wszystkich badanych kodeksach. Stanowi to wymowną ilustrację zmian, jakie zaszły w postrzeganiu roli bibliotekarza – od XIX wiecznego strażnika księgozbioru oddanego badaniom bibliologicznym, do nowoczesnego pracownika informacji zorientowanego przede wszystkim na profesjonalną i życzliwą obsługę użytkowników. Uwypuklanie w kodeksach powinności bibliotekarza wobec klienta może również sugerować, że mimo trwającej od lat dyskusji na ten temat, uznanie działania na rzecz użytkownika za priorytet nie jest dla wszystkich równie oczywiste.

Bibliotekarze i pracownicy informacji wobec zasobów bibliotecznych i informacyjnych

Z oczywistych przyczyn – takich jak ograniczenia finansowe bądź lokalowe – biblioteki nie mogą gromadzić wszystkich dokumentów dostępnych na rynku wydawniczym. Nawet duże instytucje, którym przysługuje prawo do egzemplarza obowiązkowego, kierując się dobrze pojętym interesem użytkowników, muszą dokonywać selekcji na etapie gromadzenia. Zapobiega to nadmiernemu rozrostowi kolekcji, pozwala na (w miarę możliwości) sprawne opracowywanie materiałów i ułatwia zarządzanie zbiorami. Z selekcją dokumentów wiąże się jednak wiele wątpliwości etycznych. Pracownik odpowie-

Stowarzyszenie Bibliotekarzy]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu:

<http://www.ifla.org/faife/ethics/dikcode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁷⁶ Professional Code of ethics of Hungarian librarians [dokument przyjęty przez Radę Stowarzyszenia Bibliotekarzy Węgierskich i przez Radę Zrzeszenia Bibliotek i Centrów Informacji 17 stycznia 2006 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu:

http://www.ifla.org/faife/ethics/hungary_code_of_ethics.htm [odczyt: 09.07.2009].

działny za dobór materiałów bibliotecznych musi odpowiedzieć sobie na wiele pytań: jakimi kryteriami się kierować, na jakiej podstawie wartościować dokumenty, czy gromadzić twórczość kryminalistów lub zbrodniarzy wojennych, czy włączać do zasobu materiały o treści rasistowskiej, dokumenty podające informacje ewidentnie fałszywe lub oszczercze, promujące terroryzm albo poglądy budzące społeczny sprzeciw?⁷⁷.

Ogólnie rzecz biorąc przyjmuje się, że bibliotekarz powinien w swoich wyborach kierować się przede wszystkim potrzebami i oczekiwaniami użytkowników⁷⁸, a jednocześnie zachowywać obiektywizm i bezstronność⁷⁹. Co za tym idzie, za niedopuszczalne uznaje się stosowanie jakichkolwiek form cenzury, wynikających z osobistych, ideologicznych lub politycznych przekonań bibliotekarza⁸⁰. Żagorzałym obrońcą zasady neutralności i obiektywizmu w doborze materiałów jest Zbigniew Żmigrodzki, który w swoich publikacjach wielokrotnie dowodził istnienia cenzury we współczesnej bibliotece i prezentował zdecydowane poglądy na temat konieczności jej zwalczania. Zdaniem autora, procederem częstym i rozpowszechnionym w polskich bibliotekach jest komponowanie zbiorów według klucza tak zwanej „poprawności politycznej”, którą Żmigrodzki – powołując się na Hertza – definiuje jako zjawisko polegające na dobrowolnym, choć nie zawsze do końca uświadomionym uleganiu dominującym w danym społeczeństwie ideologiom i kie-

⁷⁷ Makowski, Tomasz (2003). *Etyczne aspekty gromadzenia i udostępniania rękopisów*. W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały z konferencji* (2003). Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, s. 14-19.

⁷⁸ Kubow, Stefan (2003). *Od normy moralnej do etyki zawodowej*. W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały z konferencji* (2003). Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, s. 102–108.

⁷⁹ Tamże.

Cisek, Sabina [et al.] (2006). *Kodeks etyki...*

⁸⁰ Kubow, Stefan (2003). *Od normy moralnej do etyki zawodowej*. W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały z konferencji* (2003). Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, s. 107.

Chłosta, Marcin (2003). *Informacja jako wartość*. W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały z konferencji* (2003). Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, s. 40.

runkom myślenia⁸¹. Przejawem tego rodzaju tendencji miałyby być zdaniem autora wykluczenie z *Bibliografii Zawartości Czasopism* pięciu tytułów prezentujących treści o zabarwieniu prawicowym⁸². Oskarżenie Instytutu Bibliograficznego o stronniczość doprowadziło do ostrego konfliktu między autorem a kierowniczką instytutu, Jadwigą Sadowską, prowadzonego na łamach *Bibliotekarza*. Odpierając zarzuty o uleganie zjawisku „bias”, którego działanie przejawia się w tendencyjności sądów, prof. Sadowska zaprzeczała istnieniu cenzury w polskich bibliotekach, wyjaśniając, że przeprowadzona selekcja jest podyktowana względami praktycznymi, nie zaś – jak sugerował Żmigrodzki – ideologicznymi⁸³.

Sporu nie rozstrzygnięto, niemniej pozostaje faktem, że do ewentualnych nadużyć związanych z cenzurowaniem dokumentów może dochodzić nie tylko na etapie gromadzenia zbiorów, ale także w trakcie ich opracowania i udostępniania. Przykładem może być choćby specyficzna forma cenzury będąca rezultatem niedoskonałości narzędzi informacyjno-wyszukiwawczych – ich schematyczności oraz ograniczonego i kontrolowanego słownictwa. Mimo, że bibliotekarze nie ponoszą odpowiedzialności za wady narzędzi stosowanych do opracowania zbiorów, to jednak ich moralnym obowiązkiem jest uczciwe informowanie użytkowników o ograniczeniach używanego języka informacyjno-wyszukiwawczego oraz wskazywania alternatywnych metod wyszukiwania informacji⁸⁴. Może na przykład zdarzyć się, że biblioteka w trakcie procesu komputeryzacji postanawia umieścić w katalogu komputerowym opisy formalne reprezentujące całość kolekcji i w miarę swoich możliwości stopniowo uzupełniać je o charakterystykę treściową. W takiej sytuacji, w celu zapewnienia większej kompletności i dokładności wyszukiwania, bibliotekarz powinien zasugerować użytkownikowi skorzystanie z odpowiedniego katalogu tradycyjnego, w którym zawarte są pełne opisy dokumentów⁸⁵.

⁸¹ Witek, Jadwiga; Zbigniew, Żmigrodzki (2003). *"Polityczna poprawność" w III Rzeczypospolitej*. Radom: Polskie Wydaw. Encyklopedyczne, s. 31.

⁸² Tamże, s. 111-112.

⁸³ Żmigrodzki, Zbigniew, polem. Sadowska, Jadwiga (2006). *Czytelnicze troski. Bibliotekarz* nr 1, s. 18-21, *Bibliotekarz* nr 3, s. 16-17.

⁸⁴ Sosińska-Kalata, Barbara (2003). *Etyka nauce o informacji. Bibliotekarz* nr 9, s. 3-10.

⁸⁵ Woźniak, Jadwiga (2004). *Informacyjne progi i bariery – spojrzenie z perspektywy*

Na etapie udostępniania informacji najwięcej kontrowersji budzi pytanie, czy należy zawsze i w każdych okolicznościach dostarczyć użytkownikowi dokumenty, o które prosi. Pozornie rozstrzygnięcie wydaje się jednoznaczne – przecież w świetle kodeksów bibliotekarskiej etyki zawodowej podstawowym obowiązkiem pracownika jest zaspokajanie potrzeb informacyjnych klienta⁸⁶. Tymczasem wątpliwości pojawiają się, gdy chodzi o udostępnianie materiałów promujących rasizm, przemoc lub pornografię, a klientem jest dziecko. Pracując w szkole, bibliotekarz ma jednocześnie status nauczyciela, w związku z czym jest zobowiązany do udziału w procesie wychowawczym realizowanym przez placówkę oświatową. Ma więc prawo ingerować w wybory czytelnicze uczniów i zwykle już na etapie gromadzenia zbiorów korzysta z niego, eliminując materiały niedostosowane do wieku odbiorców. Sprawa komplikuje się jednak, gdy pod uwagę wzięć sytuację pracowników bibliotek publicznych, którzy nie są formalnie zobowiązani do pełnienia roli wychowawców.

Jasne poglądy na omawiany temat prezentuje w swojej propozycji kodeksu Zbigniew Żmigrodzki, który opowiada się za wolnym i powszechnym dostępem do informacji, z uwzględnieniem jednak „ograniczeń podyktowanych względami pedagogiki”⁸⁷. Opinię tę powtarza za Żmigrodzkim komentująca jego kodeks Małgorzata Kisilowska, która podkreśla, że ograniczenia w dostępie do niektórych materiałów mają na celu ochronę młodego czytelnika przed informacjami mogącymi zaszkodzić jego wychowaniu i rozwojowi⁸⁸. Autorka miała prawdopodobnie na myśli zakaz udostępniania dzieciom tekstów niedostosowanych do ich wieku lub propagujących zjawiska potępiane przez większość społeczeństwa, takie jak rasizm, przemoc lub terroryzm. Kisilowska zaznacza, że bibliotekarze, dobierając lektury dla młodego czytelnika, powinni się kierować „normą pedago-

języków informacyjno-wyszukiwawczych. W: *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej* (2004). Kraków: Wydaw. UJ, s. 106-108.

⁸⁶ Kubow, Stefan (2003). *Od normy moralnej do etyki zawodowej*. W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały z konferencji* (2003). Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, s. 105.

⁸⁷ Żmigrodzki, Zbigniew (1991a). Kodeks etyki zawodowej bibliotekarza. Tezy projektu wstępnego. *Bibliotekarz* nr 4, s. 2.

⁸⁸ Kisilowska, Małgorzata (1999). Etyka pracowników informacji w Polsce – czy jest możliwa? *Bibliotekarz* nr 5, s. 4–5.

giczną”, co może być odczytywane jako zachęta do nawiązania ściślejszej współpracy między pracownikami bibliotek publicznych a nauczycielami i wychowawcami. Takie podejście z jednej strony zapobiega nadgorliwości bibliotekarzy, gotowych w dobrej wierze wykluczyć raczej za dużo niż za mało dokumentów, z drugiej – zdejmuje z pracowników, którzy nie mają przygotowania pedagogicznego część odpowiedzialności za właściwy dobór materiałów. Zacieśnienie współpracy z nauczycielami mogłoby w ten sposób zaowocować wypracowaniem racjonalnych i bardziej zobiektywizowanych metod oceny dokumentów pod kątem potrzeb młodego czytelnika.

Problem udostępniania dzieciom zbiorów niedostosowanych do ich wieku lub zawierających treści, które nie spotkały się z aprobatą pedagogów, został natomiast pominięty w *Kodeksie Bibliotekarza i Pracownika Informacji*. Pojawia się w nim wprawdzie wzmianka o uczestnictwie bibliotekarzy w procesie edukacji dzieci i młodzieży, ale próżno szukać wyjaśnień, na czym wspomniane uczestnictwo polega, ani jakie daje uprawnienia⁸⁹. Równie enigmatyczny zapis znalazł się w propozycji studentów Uniwersytetu Wrocławskiego. W jednym z punktów kodeksu apelują o kształtowanie kultury czytelniczej dzieci i młodzieży, w innym piszą o zaspokajaniu potrzeb informacyjnych odbiorcy „bez względu na okoliczności”⁹⁰. Daje tu o sobie znać brak precyzji w formułowaniu myśli i pewna nieporadność autorów, co bardzo utrudnia odczytanie prawdziwego sensu zacytowanych zapisów. Wobec braku jasnych wytycznych, pracownik biblioteki publicznej musi zatem, w razie wewnętrznego konfliktu i wahania, zdać się na własny, subiektywny osąd, co czasem bywa niełatwe i dla bibliotekarza, i dla użytkownika.

Kolejnym zagadnieniem etycznym związanym z procesem udostępniania materiałów jest konflikt między interesami autorów i wydawców, broniących z oczywistych względów swoich praw majątkowych, a interesami odbiorców, którzy – powołując się na prawo wolnego dostępu do dóbr kultury – żądają większej swobody korzystania z potrzebnych materiałów⁹¹. Taka sytuacja częstokroć stawia bibliotekarzy w roli rozjemców, którzy z jednej strony zobowiązani

⁸⁹ Cisek, Sabina [et al.] (2006). *Kodeks etyki...*

⁹⁰ Baj, Mikołaj (2006). Propozycja nowego...

⁹¹ Sosińska-Kalata, Barbara (2003). Etyka nauczyciela o informacji. *Bibliotekarz* nr 9, s. 7.

są do poszanowania praw własności intelektualnej⁹², z drugiej zaś chcą jak najlepiej służyć swoim użytkownikom.

Problem pogłębia się, gdy w grę wchodzi informacja udostępniana w Internecie lub na elektronicznych nośnikach danych, jako że nowoczesna technologia umożliwia łatwe i szybkie kopiowanie dowolnych materiałów. Rozwiązania sporu między autorami a użytkownikami nie ułatwiają także różnice kulturowe, które ujawniają się ze szczególną wyrazistością podczas korzystania z sieci rozległych. Na przykład, w krajach anglosaskich sprawą priorytetową jest ochrona autorskich praw majątkowych oraz praw wydawców, podczas gdy w tradycji europejskiej akcentuje się przede wszystkim autorskie prawa osobiste, chroniące emocjonalną więź twórcy z dziełem. Zapewne niezrozumiała zarówno dla Amerykanina, jak i dla Europejczyka, jest kultura azjatycka, w której kopiowanie, traktowane jako forma naśladowania mistrza, nie zawsze musi wiązać się z naruszeniem praw własności intelektualnej⁹³.

Eksterytorialność Internetu zmusza do wypracowania rozwiązań kompromisowych, a to z kolei pociąga za sobą konieczność opracowywania precyzyjnych i rozbudowanych aktów prawnych. W rezultacie coraz bardziej chronione są interesy twórcy, a coraz mniej praw przyznaje się odbiorcy. Taką zależność dostrzegli twórcy ruchu Open Access, promującego wolny dostęp do zasobów naukowych przy jednoczesnym zachowaniu autorskich praw osobistych⁹⁴, oraz zwolennicy Creative Commons – przedsięwzięcia mającego na celu stworzenie alternatywy dla istniejącego sposobu ochrony własności intelektualnej. Innowacja miałaby polegać na przejściu od restrykcyjnej zasady „wszelkie prawa zastrzeżone” do bardziej liberalnej „pewne prawa zastrzeżone”, przy czym autorzy nie tracą swoich praw, a jedynie rozszerzają dotychczasowe zasady udostępniania swojej twórczości dzięki systemowi specjalnych licencji. Idea ta, choć szybko zyskuje zwolenników, nie jest jeszcze powszechnie uznawanym rozwiązaniem zawilóści ochrony praw intelektualnych,

⁹² Cisek, Sabina [et al.] (2006), *Kodeks etyki.*, s. 10; Baj, Mikołaj, Propozycja nowego..

⁹³ Sosińska-Kalata, Barbara, op. cit., s. 7.

⁹⁴ Najsarek, Paweł (2006). Terminologia Open Access – o czym warto wiedzieć? [Dok. elektr.]. EBIB Tryb dostępu: <http://www.ebib.oss.wroc.pl> [odczyt: 09.07.2009].

toteż problem właściwego wyważenia relacji między interesami autorów i publiczności jest ciągle aktualnym tematem dyskusji.

W niełatwym położeniu związanym z konfliktem interesów na linii twórca - odbiorca musi umieć odnaleźć się bibliotekarz, który – mając do dyspozycji skąpe zapisy kodeksów etyki zawodowej, ograniczone do ogólnikowych dyrektyw poszanowania praw autorskich – powinien wykazać się biegłą znajomością prawnych regulacji na szczeblu krajowym i międzynarodowym, by móc rozstrzygać ewentualne spory nie tylko zgodnie z prawem, ale i bez szkody dla użytkownika.

Problematyka stosunku bibliotekarza do szeroko rozumianych zbiorów bibliotecznych i informacyjnych została również uwzględniona w większości analizowanych kodeksów zagranicznych. Najczęściej pojawiającym się postulatem jest dążenie do zapewnienia wszystkim obywatelom równego i wolnego dostępu do informacji – takie zapisy sformułowano w kodeksach: brytyjskim⁹⁵, francuskim⁹⁶, rosyjskim⁹⁷, włoskim⁹⁸, czeskim⁹⁹, litewskim¹⁰⁰, ukraińskim¹⁰¹, ho-

⁹⁵ Code of Professional Conduct [dokument przyjęty przez Radę Stowarzyszenia Bibliotekarzy w 1983 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/lacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁹⁶ The librarians' code of ethics [dokument przyjęty przez Krajową Radę Francuskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy w marcu 2003 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/frcode-e.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁹⁷ Russian Librarian's Professional Ethics Code [dokument przyjęty na czwartej sesji konferencji Rosyjskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy 22 kwietnia 1999 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/rucode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁹⁸ The Librarian's Code of Conduct: Fundamental Principles [dokument przyjęty podczas Generalnego Zebrania Włoskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy 30 października 1997 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/aibcode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

⁹⁹ Code of Ethics of Czech Librarians [dokument przyjęty podczas generalnego posiedzenia Stowarzyszenie Profesjonalistów Bibliotek i Informacji w Jindrichuv Hradec (Republika Czeska), 25 czerwca 2004 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/czlacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹⁰⁰ Code of ethics of Lithuanian librarians [dokument przyjęty przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Litewskich w 1998 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/llacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹⁰¹ Code of Ethics of a Librarian. [dokument przyjęty przez Ukraińskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy 30 maja 1996 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/ulacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

lenderskim¹⁰² oraz szwedzkim¹⁰³. Uwzględnia się jednak przy tym ograniczenia podyktowane prawem ochrony własności intelektualnej, na co zwrócono uwagę w kodeksie ALA¹⁰⁴ oraz w pięciu kodeksach europejskich: brytyjskim¹⁰⁵, rosyjskim¹⁰⁶, włoskim¹⁰⁷, czeskim, oraz litewskim¹⁰⁸. Podkreślono również konieczność zachowania bezstronności i obiektywizmu w doborze materiałów bibliotecznych (w kodeksie francuskim¹⁰⁹ i portugalskim¹¹⁰), co wiąże się z zakazem przeprowadzania jakiegokolwiek cenzury wynikającej z przekonań ideologicznych lub politycznych. Zapisy na ten temat znaleźć można w dziewięciu spośród trzynastu analizowanych kodeksów – w ame-

¹⁰² Annegarn, Irene [et al.]. (1993). Professional charter for librarians in public libraries. [Dok. elektr.]

Tryb dostępu: http://www.ifla.org/faife/ethics/code_of_ethics_netherlands.htm [odczyt: 09.07.2009].

¹⁰³ Professionalism and professional ethics [dokument przyjęty przez Szwedzkie Stowarzyszenie Bibliotekarzy]. [Dok. elektr.]

Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/dikcode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹⁰⁴ Code of Ethics [dokument przyjęty przez Amerykańskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy]. [Dok. elektr.]

Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/alacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹⁰⁵ Code of Professional Conduct [dokument przyjęty przez Radę Stowarzyszenia Bibliotekarzy w 1983 roku]. [Dok. elektr.]

Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/lacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹⁰⁶ Russian Librarian's Professional Ethics Code [dokument przyjęty na czwartej sesji konferencji Rosyjskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy 22 kwietnia 1999 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/rucode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹⁰⁷ The Librarian's Code of Conduct: Fundamental Principles [dokument przyjęty podczas Generalnego Zebrania Włoskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy 30 października 1997 roku]. [Dok. elektr.]

Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/aibcode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹⁰⁸ Code of Ethics of Czech Librarians [dokument przyjęty podczas generalnego posiedzenia Stowarzyszenia Profesjonalistów Bibliotek i Informacji w Jindrichuv Hradec (Republika Czeska), 25 czerwca 2004 roku]. [dok. elektr.].

<http://www.ifla.org/faife/ethics/czlacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹⁰⁹ The librarians' code of ethics [dokument przyjęty przez Krajową Radę Francuskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy w marcu 2003 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/frcode-e.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹¹⁰ Code of Ethics for Information Professionals in Portugal [dokument przyjęty przez Portugalskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/badcode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

rykańskim¹¹¹, węgierskim¹¹², francuskim¹¹³, rosyjskim¹¹⁴, włoskim¹¹⁵, czeskim¹¹⁶, portugalskim¹¹⁷, słoweńskim¹¹⁸ i ukraińskim¹¹⁹.

Bibliotekarze i pracownicy informacji wobec współpracowników, zawodu i pracodawcy

W Polsce etyczne obowiązki bibliotekarzy wobec zawodu reguluje *Kodeks Bibliotekarza i Pracownika Informacji*, w którym podkreślono konieczność kreowania pozytywnego wizerunku zawodu poprzez stałe pogłębianie wiedzy, doskonalenie umiejętności, rzetelne świadczenie usług oraz wspieranie działań podejmowanych przez

¹¹¹ Code of Ethics [dokument przyjęty przez Amerykańskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy]. [Dok. elektr.]

Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/alacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹¹² Professional Code of ethics of Hungarian librarians [dokument przyjęty przez Radę Stowarzyszenia Bibliotekrzy Węgierskich i przez Radę Zrzeszenia Bibliotek i Centrów Informacji 17 stycznia 2006 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu:

http://www.ifla.org/faife/ethics/hungary_code_of_ethics.htm [odczyt: 09.07.2009].

¹¹³ The librarians' code of ethics [dokument przyjęty przez Krajową Radę Francuskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy w marcu 2003 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/frcode-e.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹¹⁴ Russian Librarian's Professional Ethics Code [dokument przyjęty na czwartej sesji konferencji Rosyjskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy 22 kwietnia 1999 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/rucode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹¹⁵ The Librarian's Code of Conduct: Fundamental Principles [dokument przyjęty podczas Generalnego Zebrania Włoskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy 30 października 1997 roku]. [Dok. elektr.]

Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/aibcode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹¹⁶ Code of Ethics of Czech Librarians [dokument przyjęty podczas generalnego posiedzenia Stowarzyszenie Profesjonalistów Bibliotek i Informacji w Jindrichu Hradec (Republika Czeska), 25 czerwca 2004 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/czlacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹¹⁷ Code of Ethics for Information Professionals in Portugal [dokument przyjęty przez Portugalskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/badcode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹¹⁸ The Code of Ethics of Slovenian Librarians [dokument przyjęty przez Słoweńskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy 8 listopada 1995 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/slacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹¹⁹ Code of Ethics of a Librarian. [dokument przyjęty przez Ukraińskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy 30 maja 1996 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/ulacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

organizacje i stowarzyszenia zawodowe¹²⁰. Podobne postulaty uwzględnione zostały również w opracowanym przez studentów Uniwersytetu Wrocławskiego projekcie nowego kodeksu, w którym nacisk położono na wymóg rzetelności i aktywnego uczestnictwa w działalności bibliotekarskich organizacji zawodowych¹²¹. Wymienione obowiązki nie są zresztą pomysłem nowym – o konieczności dbania o prestiż zawodu pisał na początku lat 90. Zbigniew Żmigrodzki, zwracając przy tym uwagę na potrzebę integracji środowiska bibliotekarskiego¹²². Warto w tym miejscu dodać, że podkreślany wielokrotnie postulat rzetelności nie został w żadnym z wymienionych kodeksów sprecyzowany, trudno więc stwierdzić, co twórcy chcieli w ten sposób zasygnalizować. Można jedynie domyślać się, że pod pojęciem rzetelności ukrywają się cechy takie jak dokładność, solidność i uczciwość¹²³.

Zapisy na temat etycznych powinności pracowników informacji wobec zawodu znalazły się również w dziewięciu spośród czternastu analizowanych kodeksów zagranicznych. Jedną z najczęściej powtarzających się w nich sugestii jest postulat doskonalenia umiejętności zawodowych i stałego dokształcania, uwzględniony w kodeksie American Library Association¹²⁴ oraz w dziewięciu kodeksach europejskich¹²⁵. W wielu kodeksach, szczególnie węgierskim¹²⁶, brytyjskim¹²⁷, rosyjskim¹²⁸, ukraińskim¹²⁹ i holenderskim¹³⁰ pojawiają się

¹²⁰ Cisek, Sabina [et al.] (2006). Kodeks etyki...

¹²¹ Baj, Mikołaj (2006). Propozycja nowego...

¹²² Żmigrodzki, Zbigniew (1991a). Kodeks etyki zawodowej bibliotekarza. Tezy projektu wstępnego. *Bibliotekarz* nr 4, s. 2-3.

¹²³ Dunaj, Bogusława (1996). *Rzetelność*. W: *Słownik współczesnego języka polskiego* (1996). Warszawa: Wilga, s. 992.

¹²⁴ Code of Ethics [dokument przyjęty przez Amerykańskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy]. [Dok. elektr.]

Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/alacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹²⁵ Gębołyś, Zdzisław (2003). Kodeksy etyki zawodowej bibliotekarzy w Europie. *Bibliotekarz* nr 9, s. 11.

¹²⁶ Professional Code of ethics of Hungarian librarians [dokument przyjęty przez Radę Stowarzyszenia Bibliotekarzy Węgierskich i przez Radę Zrzeszenia Bibliotek i Centrów Informacji 17 stycznia 2006 roku]. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: http://www.ifla.org/faife/ethics/hungary_code_of_ethics.htm [odczyt: 09.07.2009].

¹²⁷ Code of Professional Conduct [dokument przyjęty przez Radę Stowarzyszenia Bibliotekarzy w 1983 roku]. [Dok. elektr.]

Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/lacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

również sformułowania dotyczące obowiązku dbania o reputację i prestiż zawodu. W kodeksie rosyjskim¹³¹ i francuskim¹³² dodatkowo położono nacisk na konieczność troski o społeczną użyteczność zawodu oraz dążenie do osiągnięcia i utrzymania wysokiego statusu bibliotekarskiej profesji. Z kolei postulat aktywnego uczestniczenia w działalności organizacji i stowarzyszeń zawodowych – często podkreślany w kodeksach polskich¹³³ – został uwzględniony jedynie w kodeksie węgierskim¹³⁴.

Regulacje w zakresie stosunku bibliotekarza do współpracowników, przedstawicieli własnego zawodu oraz profesji pokrewnych zostały uwzględnione we wszystkich trzech dotychczas opracowanych polskich kodeksach. W projekcie z 1991 r. zwrócono uwagę na potrzebę budowania poczucia więzi w zespole oraz zaznaczono, że dobrego bibliotekarza powinna cechować zdolność do przyjmowania konstruktywnej krytyki ze strony współpracowników, jak również umiejętność rozładowywania ewentualnych konfliktów. Ponadto, zaznaczono wyraźnie, że normy postępowania oparte na zasadach

¹²⁸ Russian Librarian's Professional Ethics Code [dokument przyjęty na czwartej sesji konferencji Rosyjskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy 22 kwietnia 1999 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/rucode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹²⁹ Code of Ethics of a Librarian. [dokument przyjęty przez Ukraińskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy 30 maja 1996 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/ulacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹³⁰ Annegarn, Irene [et al.]. (1993). Professional charter for librarians in public libraries. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: http://www.ifla.org/faife/ethics/code_of_ethics_netherlands.htm [odczyt: 09.07.2009].

¹³¹ Russian Librarian's Professional Ethics Code [dokument przyjęty na czwartej sesji konferencji Rosyjskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy 22 kwietnia 1999 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/rucode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹³² The librarians' code of ethics [dokument przyjęty przez Krajową Radę Francuskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy w marcu 2003 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/frcode-e.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹³³ Cisek, Sabina [et al.]. (2006). Kodeks etyki...

Baj, Mikołaj (2006). Propozycja nowego...

¹³⁴ Professional Code of ethics of Hungarian librarians [dokument przyjęty przez Radę Stowarzyszenia Bibliotekarzy Węgierskich i przez Radę Zrzeszenia Bibliotek i Centrów Informacji 17 stycznia 2006 roku]. [Dok. elektr.] Tryb dostępu: http://www.ifla.org/faife/ethics/hungary_code_of_ethics.htm [odczyt: 09.07.2009].

zyczliwości i szacunku obowiązują nie tylko w relacjach z pracownikami macierzystej instytucji, lecz także w stosunku do pracowników innych bibliotek, nauczycieli oraz przedstawicieli zawodów pokrewnych¹³⁵. Z kolei w obowiązującym od 2004 r. *Kodeksie Bibliotekarza i Pracownika Informacji* na pierwszy plan zostały wysunięte zagadnienia związane z dobrą organizacją pracy w zespole. Wytknięto negatywne zjawiska, takie jak tworzenie sztucznych hierarchii i rytuałów oraz zaznaczono, że wymiana poglądów między pracownikami powinna przybierać formę rzeczowej dyskusji, której uczestnicy posługują się wyłącznie argumentami merytorycznymi. Zwrócono również uwagę, że moralnym obowiązkiem bibliotekarza jest szanowanie osiągnięć współpracowników i wspieranie ich w rozwijaniu kompetencji zawodowych¹³⁶.

Podobne postulaty zawiera także opracowany przez studentów projekt nowego kodeksu, w myśl którego bibliotekarz powinien doceniać wysiłek i osiągnięcia współpracowników, swoją postawą dawać innym dobry przykład, solidaryzować się z zespołem oraz, w miarę swoich możliwości, dbać o wspólne interesy i służyć innym pomocą¹³⁷. W podsumowaniu analizy wypada stwierdzić, że problem moralnych obowiązków bibliotekarza względem innych pracowników informacji uwzględniony został w większości kodeksów europejskich. Pominęli go jedynie Brytyjczycy, Szwedzi i Szwajcarzy¹³⁸.

Kolejną kwestią wymagającą omówienia jest problem powinności pracownika biblioteki wobec przełożonego. Przyjmuje się, że jednym z podstawowych obowiązków bibliotekarza w tym zakresie jest: „rozumna dyscyplina wobec przełożonych oraz wspomaganie ich działań, mających na celu dobro społeczeństwa, biblioteki i czytelników”¹³⁹. Postulat ten został uwzględniony w zaproponowanym przez Z. Żmigrodzkiego projekcie kodeksu bibliotekarskiej etyki zawodo-

¹³⁵ Żmigrodzki, Zbigniew (1991a). Kodeks etyki zawodowej bibliotekarza. Tezy projektu wstępnego. *Bibliotekarz* nr 4, s. 2-3.

¹³⁶ Cisek, Sabina [et al.] (2006). Kodeks etyki...

¹³⁷ Baj, Mikołaj (2006). Propozycja nowego...

¹³⁸ Gębołyś, Zdzisław (2003). Kodeksy etyki zawodowej bibliotekarzy w Europie. *Bibliotekarz* nr 9, s. 13.

¹³⁹ Żmigrodzki, Zbigniew (1991b). *Problemy bibliotekarskiej etyki zawodowej*. Katowice: UŚ, s. 80.

wej¹⁴⁰ oraz w projekcie opracowanym przez studentów Uniwersytetu Wrocławskiego, w którym mówi się o szacunku dla pracodawcy i rzetelnym wykonywaniu jego poleceń¹⁴¹. Oprócz wymienionych obowiązków, za istotne uznano również rozdzielenie relacji prywatnych od zawodowych, unikanie dwuznacznych sytuacji oraz uczciwe pokonywanie kolejnych stopni kariery¹⁴².

W obowiązującym *Kodeksie Bibliotekarza i Pracownika Informacji*, bardziej niż stosunek pracownika do przełożonego, wyeksponowane zostały powinności pracownika biblioteki względem instytucji macierzystej. W świetle zapisów kodeksu, bibliotekarz powinien przede wszystkim: dbać o dobre imię instytucji i kreować jej pozytywny wizerunek oraz zgodnie z własnymi umiejętnościami wspierać działanie biblioteki i przyczyniać się do jej rozwoju. Taki zapis traktować można jako przejaw nowoczesnego sposobu myślenia o bibliotece. Twórcy kodeksu dostrzegli, że ośrodki informacji są instytucjami usługowymi, które choć działają na zasadach non profit, to jednak podlegają takim samym prawom rynku jak firmy komercyjne¹⁴³. Coraz częściej, by sprostać konkurencji i zyskać zaufanie klientów, duże biblioteki akademickie opracowują profesjonalne plany działania mające na celu kreowanie pozytywnego wizerunku instytucji¹⁴⁴. Ich realizacja nie jest jednak możliwa bez zaangażowania ze strony pracowników, na co wielokrotnie zwracał uwagę Jacek Wojciechowski, podkreślając, że „personel w działaniu odgrywa zawsze rolę podstawową”¹⁴⁵, szczególnie zaś w instytucjach usługowych (takich jak na przykład biblioteki), gdzie proinstytucjonalna postawa i osobiste zaangażowanie pracowników przesądzają często o powodzeniu lub niepowodzeniu przedsięwzięcia¹⁴⁶. W tym kontekście uzasadnione wydaje się umieszczenie w kodeksie zapisu doty-

¹⁴⁰ Żmigrodzki, Zbigniew (1991a). *Kodeksy etyki...*, s. 3.

¹⁴¹ Baj, Mikołaj (2006). *Propozycja nowego...*

¹⁴² Tamże.

¹⁴³ Ball, Rafael (2004). *Zarządzanie public relations i relacjami z klientami w bibliotekach: personel, klienci*. W: *Public relations: biblioteki, wydawnictwa, informacja naukowa, uczelnie*. (2004). Kraków: Wydaw. UJ, s. 38.

¹⁴⁴ Maciejewska, Lucja; Barbara, Urbańczyk (2004). *Kształtowanie pozytywnego i nowoczesnego wizerunku biblioteki akademickiej*. W: *Public relations: biblioteki, wydawnictwa, informacja naukowa, uczelnie* (2004). Kraków: Wydaw. UJ, s. 120.

¹⁴⁵ Wojciechowski, Jacek (1993). *Marketing biblioteki*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 119.

¹⁴⁶ Tamże, s. 130.

częłego moralnych obowiązków bibliotekarza wobec pracodawcy i instytucji macierzystej.

Porównanie kodeksów polskich i zagranicznych pod względem ujęcia relacji pracownik-pracodawca wykazuje, że w żadnym z trzynastu zanalizowanych kodeksów problem ten nie został wyeksponowany równie wyraźnie, jak w kodeksie polskim – w większości projektów europejskich albo wspomina się o nim aluzyjnie, albo pomija milczeniem. Osobny punkt poświęcono temu zagadnieniu tylko w kodeksie brytyjskim¹⁴⁷, mówiąc, że pracownik powinien dołożyć starań w celu jak najlepszej realizacji poleceń przełożonego, jakkolwiek może się od nich uchylić, jeśli nie są zgodne z interesem publicznym lub zagrażają reputacji zawodu. W kodeksie portugalskim natomiast zaznacza się, że obowiązkiem bibliotekarza jest informować pracodawcę lub przełożonego o wszelkich konfliktach interesów, jakie może napotkać w trakcie wykonywania swoich obowiązków¹⁴⁸.

Lektura analizowanych kodeksów uprawnia wnioski, że stosunek pracowników informacji do wykonywanego zawodu, środowiska bibliotekarskiego i przełożonych może w niektórych aspektach wymagać poprawy. Przyjmując tezę, że zapisy zawarte w kodeksach odzwierciedlają najbardziej charakterystyczne dla danej profesji problemy i dylematy, można domyślać się, że twórcy tych tekstów starali się wyrazić swój sprzeciw wobec zjawisk, takich jak: brak profesjonalizmu, niechęć do samodoskonalenia, brak życzliwości dla współpracowników bądź utrudnianie awansu młodym pracownikom poprzez hołdowanie sztucznym hierarchiom.

Pojawiający się niemal w każdym kodeksie apel o kształtowanie pozytywnego wizerunku profesji jest być może symptomem nieprawidłowości w postrzeganiu zawodu bibliotekarza zarówno przez opinię społeczną, jak i wewnątrz środowiska. Bibliotekarze, przywykli do utrwalonych w świadomości społecznej stereotypów, najwyraźniej nie dość skutecznie próbują zmieniać niekorzystny wizerunek albo, co gorsza, zaczynają się z nim identyfikować, nierzadko swoim

¹⁴⁷ Code of Professional Conduct [dokument przyjęty przez Radę Stowarzyszenia Bibliotekarzy w 1983 roku]. [Dok. elektr.]

Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/lacode.htm> [odczyt: 09.07.2009].

¹⁴⁸ Tamże.

zachowaniem potwierdzając obiegowe opinie na temat zawodu i jego przedstawicieli. Powtarzające się w wielu kodeksach zachęty do budowania więzi między przedstawicielami bibliotekarstwa i zawodów pokrewnych oraz do aktywnego uczestnictwa w życiu organizacji i stowarzyszeń zawodowych sugerują z kolei, że bibliotekarze i pracownicy informacji nie tworzą chyba jeszcze ściśle zintegrowanej i spójnej korporacji zawodowej. Warto mieć to na względzie, jako że im bardziej rozluźniają się wewnętrzne więzy korporacyjne, tym mniejsze są szanse na to, że członkowie grupy zawodowej wykształcą silne poczucie tożsamości i będą się wzajemnie solidaryzować w obronie własnych interesów i prestiżu profesji¹⁴⁹.

Do listy problemów związanych z relacjami na linii bibliotekarz – zawód – środowisko dodać można jeszcze nieprawidłowości w efektywnej organizacji pracy i złym zarządzaniu, jak również brak zaangażowania w wykonywanie obowiązków i słabą identyfikację z celami instytucji macierzystej, co skutkuje niepowodzeniem wielu dobrych z założenia inicjatyw. Sami bibliotekarze najwyraźniej zaczynają zdawać sobie sprawę z konieczności dyskusji na temat powinności pracowników informacji wobec zawodu, środowiska i przełożonych, o czym świadczą krytyczne wypowiedzi na łamach *Bibliotekarza*¹⁵⁰, publikacje poświęcone problemom bibliotekarskiej etyki zawodowej¹⁵¹, komentarze na forum EBIB’u [www.ebib.oss.wroc.pl/forum] bądź wreszcie analizowane kodeksy.

Podsumowanie

Przyjmując tezę, jakoby kodeksy etyki zawodowej pełniły rolę diagnostyczną – to jest odzwierciedlały najważniejsze problemy danej profesji i główne kierunki jej rozwoju, można stwierdzić, że za kluczową powinność pracowników informacji w dobie rozwoju społeczeństwa informacyjnego uznać należy wyrównywanie szans w dostępie do informacji poprzez mediację, a więc pośredniczenie

¹⁴⁹ Drózdź, Andrzej (1999). Czy istnieje środowisko bibliotekarzy? [Dok. elektr.]. EBIB Tryb dostępu: <http://www.ebib.oss.wroc.pl> [odczyt: 09.07.2009].

¹⁵⁰ Wojciechowski, Jacek (2006). Rejestr słabości domniemanych. *Bibliotekarz* nr 5, s. 2-6.

¹⁵¹ Żmigrodzki, Zbigniew (1991b). *Problemy bibliotekarskiej etyki zawodowej*. Katowice: UŚ, 95 s. ; Żmigrodzki, Zbigniew (1996). *Patologia biblioteczna*. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 78 s.

między społeczeństwem a zasobami zgromadzonymi w bibliotece oraz transmitowanie dziedzictwa nauki i kultury wszystkim pokoleniom. Postulat ten powtarza się w większości przytaczanych kodeksów dowodząc wyklarowania się pewnego kanonu uniwersalnych wartości.

W nurt ten wpisuje się doskonale obowiązujący aktualnie w Polsce *Kodeks Etyki Bibliotekarza i Pracownika Informacji*. Polski dokument – choć nie pozbawiony wad – nie tylko dorównuje kodeksom europejskim, ale w niektórych aspektach wydaje się bogatszy i pełniejszy, bowiem wykracza poza zagadnienia czysto etyczne. Zwrócono w nim uwagę na ważne kwestie kształtujące odbiór społeczny profesji bibliotekarskiej, tj. konieczność kreowania pozytywnego wizerunku bibliotekarza oraz obowiązek dbałości o estetykę wyglądu i kulturę bycia. Polski kodeks wyróżnia się także korzystnie nowoczesnością, która przejawia się w ujmowaniu problemów dotąd zaniebawianych, na przykład respektowania zasad posługiwania się sprzętem komputerowym i oprogramowaniem¹⁵². Uważna lektura *Kodeksu Etyki Bibliotekarza i Pracownika Informacji* pozwala również zauważyć, że oczekiwania wobec samych pracowników informacji stale rosną. Obowiązki bibliotekarza dawno już przestały ograniczać się do gromadzenia, opracowywania i udostępniania materiałów. Wprowadzenie do bibliotek nowoczesnych technologii, coraz powszechniejsza digitalizacja kolekcji oraz wykorzystywanie wielomedialnych źródeł informacji stawia przed pracownikami nowe wyzwania i zmusza do podejmowania nie zawsze łatwych decyzji. Coraz częściej w sprawy etyki zawodowej wkracza prawo – tak dzieje się np. w kwestiach związanych z prawem własności intelektualnej, wobec czego, aby właściwie rozstrzygać kwestie sporne, bibliotekarzom nie wystarcza już sama refleksja etyczna, muszą za to wykazywać się konkretną wiedzą z zakresu obowiązującego prawodawstwa. Tym sposobem coraz bardziej rozszerza się krąg dyscyplin, w obrębie których bibliotekarz musi umieć poruszać się swobodnie. Literatura, psychologia, informatyka, zarządzanie, prawo – to tylko niektóre z dziedzin, bez których znajomości trudno efektywnie funkcjonować we współczesnej bibliotece. Można przypuszczać, że jest

¹⁵² Gębołyś, Zdzisław (2005). Kodeksy etyki bibliotekarzy. Propozycje rozwiązań a ogólnościwiatowa praktyka. *Poradnik Bibliotekarza* nr 9, s. 8.

to symptom świadczący o chęci powrotu do tradycji bibliotekarza-polihistora, wszechstronnie wykształconego reprezentanta cywilizacji pisma. Niewykluczone również, że utrzymująca się tendencja do stawiania bibliotekarzom coraz wyższych wymagań ma być odpowiedzią na krytyczne głosy zarzucające pracownikom informacji zachowawczość i niechęć do samodoskonalenia. Przyjmując przedstawione hipotezy za prawdziwe, można mieć nadzieję, że stopniowe zwiększanie wymagań wobec bibliotekarzy przyczyni się z czasem do zmiany społecznego obrazu biblioteki, wskutek czego użytkownicy i sami bibliotekarze zaczną postrzegać ją jako ważny ośrodek pracy intelektualnej, przestrzeń, w której skupia się kulturowa aktywność społeczeństwa¹⁵³.

Pozostaje jeszcze zastanowić się nad celowością tworzenia kodeksów etyki zawodowej. Nierzadko kwestionuje się zasadność kodyfikowania norm etycznych argumentując, że powstałe w ten sposób dokumenty ze względu na swoją ograniczoną objętość i formę nie może pomóc w rozstrzygnięciu wszystkich wątpliwości moralnych, tak więc w sytuacji problemowej każdy pracownik informacji jest zdany wyłącznie na własny rozsądek i sumienie. Trudno kwestionować fakt, iż kodeksy faktycznie nie rozstrzygają wszystkich wątpliwości moralnych jakie może w swojej pracy napotkać bibliotekarz – nie taka jest bowiem ich rola. Kodeksy mają jedynie pełnić rolę sygnałną, wskazywać na obszary w obrębie których każdy odpowiedzialny pracownik informacji powinien dokonać własnej refleksji pomagając a ten sposób usystematyzować kategorie etycznych zobowiązań. Tworzenie kodeksów etyki zawodowej ma przed wszystkim informować o istnieniu wartości uznanych przez grono specjalistów za ważne oraz skłonić członków środowiska zawodowego do refleksji nad nimi. Kodeks może stać się w ten sposób punktem wyjścia dla konstruktywnej dyskusji na tematy etyczne. Istnienie konkretnego dokumentu propagowanego przez część środowiska niejako zmusza do określenia swoich poglądów, zajęcia jasnego stanowiska bądź przedstawienia własnych postulatów. Oczywiście, uzgodnienie systemu wartości, który zostałby jednomyślnie przyjęty przez całe środowisko bibliotekarzy jest trudne, warto jed-

¹⁵³ Drózdź, Andrzej (1999). Czy istnieje środowisko bibliotekarzy? [Dok. elektr.]. EBIB Tryb dostępu: <http://www.ebib.oss.wroc.pl> [odczyt: 09.07.2009].

nak podejmować takie próby, gdyż każde ożywienie intelektualne – nawet jeśli nie przynosi od razu konkretnych rezultatów – jest lepsze niż nie prowadząca do niczego stagnacja. Tak więc choć kodeksy pełnią jedynie rolę sygnalną i nie mogą rozstrzygać wszystkich wątpliwości etycznych, to ocenione krytycznie i poddane rzeczowej analizie mogą stać się przedmiotem środowiskowego namysłu, debat i sukcesywnych korekt, przyczyniając się tym samym do świadomego kształtowania etyki zawodu bibliotekarza.

Bibliografia:

1. Annegarn, Irene [et al.] (1993). Professional charter for librarians in public libraries. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: http://www.ifla.org/faife/ethics/code_of_ethics_netherlands.htm [odczyt: 2009.07.07].

2. Baj, Mikołaj (2006). Propozycja nowego Kodeksu Bibliotekarza [Dok. elektr.]. EBIB Tryb dostępu: <http://www.ebib.info/2006/75/studenci.php> [odczyt: 2009.07.05].

3. Ball, Rafael (2004). Zarządzanie public relations i relacjami z klientami w bibliotekach: personel, klienci. W: *Public relations: biblioteki, wydawnictwa, informacja naukowa, uczelnie* (2004). Kraków: Wydaw. UJ, s. 38.

4. Cisek, Sabina [et al.]. Kodeks etyki bibliotekarza i pracownika informacji. [Dok. elektr.]. EBIB Tryb dostępu: <http://www.ebib.info/content/view/35/45/> [odczyt: 2009.07.10].

5. Cisek, Sabina [et al.] (2006). *Kodeks etyki bibliotekarza i pracownika informacji*. Warszawa: Wydaw. SBP, 63 s.

6. Chłosta, Marcin (2003). *Informacja jako wartość*. W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały z konferencji*. Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, s. 40.

7. Code of Ethics [dokument przyjęty przez Amerykańskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/alacode.htm> [odczyt: 2009.07.05].

8. Code of Ethics for Information Professionals in Portugal [dokument przyjęty przez Portugalskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy] [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/badcode.htm> [odczyt: 2009.07.08].

9. Code of Ethics of Czech Librarians [dokument przyjęty podczas generalnego posiedzenia Stowarzyszenie Profesjonalistów Bibliotek i Informacji w Jindrichuv Hradec (Republika Czeska), 25 czerwca 2004 roku]. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/czlaocode.htm> [odczyt: 2009.07.08].

10. Code of Ethics of a Librarian. [dokument przyjęty przez Ukraińskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy 30 maja 1996 roku]. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/ulacode.htm> [odczyt: 2009.07.07].

11. Code of ethics of Lithuanian librarians [dokument przyjęty przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Litewskich w 1998 roku]. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/llacode.htm> [odczyt: 2009.07.08].

12. Code of Professional Conduct [dokument przyjęty przez Radę Stowarzyszenia Bibliotekarzy w 1983 roku]. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/lacode.htm> [odczyt: 2009.07.07].

13. Czyżewska, Elżbieta (2001). Rozumienie etyki zawodowej w środowisku bibliotekarskim. *Bibliotekarz* nr 5, s. 2–8.

14. Długosz, Joanna (2005). Społeczeństwo informacyjne a wykluczeni. Zadania edukacji i polityki społecznej, potencjalny udział bibliotek. [Dok. elektr.]. EBIB Tryb dostępu: <http://www.ebib.oss.wroc.pl> [odczyt: 2009.07.07].

15. Dubisz, Stanisław (2003). Służba. W: *Uniwersalny słownik języka polskiego* (2003). Warszawa: PWN, s. 1279.

16. Dunaj, Bogusława (1996). Rzetelność. W: *Słownik współczesnego języka polskiego* (1996). Warszawa: Wilga, s. 992.

17. Dunin, Janusz (1998). *Pismo zmienia świat. Czytanie, lektura, czytelnictwo*. Warszawa; Łódź: Wydaw. Naukowe PWN, s. 24-44.

18. Drózd, Andrzej (1999). Czy istnieje środowisko bibliotekarzy? [Dok. elektr.]. EBIB Tryb dostępu: <http://www.ebib.oss.wroc.pl> [odczyt: 2009.07.09].

19. Gębołyś, Zdzisław (2003). Kodeksy etyki zawodowej bibliotekarzy w Europie. *Bibliotekarz* nr 9, s. 11.

20. Gębołyś, Zdzisław (2005). Kodeksy etyki bibliotekarzy. Propozycje rozwiązań a ogólnoswiatowa praktyka. *Poradnik Bibliotekarza* nr 9, s. 8.

21. Holender, Henryk (2004). Kodeks potrzebny, ale czy możliwy? [Dok. elektr.]. EBIB Tryb dostępu: http://ebib.oss.wroc.pl/sbp/kodeks_etyki_komentarze.html [odczyt: 2009.07.07].

22. Kalikov Maxwell, Nancy (2006). *Sacred stacks. The higher purpose o libraries and librarianship*. Chicago: American Library Association, s. 77-94, 113-125.

23. Kisilowska, Małgorzata (1999). Etyka pracowników informacji w Polsce – czy jest możliwa? *Bibliotekarz* nr 5, s. 2–5.

24. Kubow, Stefan (2003). Od normy moralnej do etyki zawodowej. W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały z konferencji* (2003). Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, s. 115.

25. Litewska, Krystyna (2005). Skarby archiwów polskich i archiwalia miast polskich w Internecie [Dok. elektr. CD-ROM]. Kraków: Wydaw. UJ, 2005. [odczyt: 2009.07.05]

26. Łabieniec, Paweł (2002). Etyka – etyka zawodowa – prawo: (zarys problematyki). *Prokurator* nr 2, s. 21-33.

27. Maciejewska, Lucja; Barbara, Urbańczyk (2004). Kształtowanie pozytywnego i nowoczesnego wizerunku biblioteki akademickiej. W: *Public relations: biblioteki, wydawnictwa, informacja naukowa, uczelnie* (2004). Kraków: Wydaw. UJ, s. 120.

28. Majta, Mariusz (2005). Rola informacji w kształtowaniu nowych społeczeństw [Dok. elektr.]. EBIB Tryb dostępu: <http://www.ebib.oss.wroc.pl> [odczyt: 2009.07.07].

29. Makowski, Tomasz(2003). Etyczne aspekty gromadzenia i udostępniania rękopisów. W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały z konferencji* (2003). Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, s. 14–19.

30. Najsarek, Paweł (2006). Terminologia Open Access – o czym warto wiedzieć? [Dok. elektr.]. EBIB Tryb dostępu: <http://www.ebib.oss.wroc.pl> [odczyt:2009.07.07].

31. Pleban, Bartosz (2004). Społeczeństwo informacyjne – rozwój, nadzieje i obawy. W: *Społeczeństwo informacyjne*. T. 1 (2004). Katowice: Wydaw. Śląskiej Wyższej Szkoły Zarządzania im. Jerzego Ziętka, s. 70-80.

32. Professional Code of ethics of Hungarian librarians [dokument przyjęty przez Radę Stowarzyszenia Bibliotekrzy

Węgierskich i przez Radę Zrzeszenia Bibliotek i Centrów Informacji 17 stycznia 2006 roku] [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: http://www.ifla.org/faife/ethics/hungary_code_of_ethics.htm [odczyt: 2009.07.08].

33. Professionalism and professional ethics [dokument przyjęty przez Szwedzkie Stowarzyszenie Bibliotekarzy]. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/dikcode.htm> [odczyt: 2009.07.07].

34. Próchnicka, Maria (2004). *Człowiek i komputer: dialogowy model wyszukiwania informacji*. Kraków: Wydaw. UJ, s. 24.

35. Ratajewski, Jerzy (2002). *Wprowadzenie do bibliotekoznawstwa czyli Wiedza o bibliotece w różnych dawkach*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 161-162.

36. Russian Librarian's Professional Ethics Code [dokument przyjęty na czwartej sesji konferencji Rosyjskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy 22 kwietnia 1999 roku]. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/rucode.htm> [odczyt: 2009.07.07].

37. Sajko, Maria (2006). Misja. W: *Encyklopedia PWN* (2006). Warszawa: PWN, s. 546.

38. Sapa, Remigiusz (2005). Na marginesie Kodeksu Bibliotekarza i Pracownika Informacji. *Przegląd Biblioteczny* z. 3, s. 360.

39. Sosińska-Kalata, Barbara (2004). Dlaczego i jak powstał projekt kodeksu etyki zawodowej bibliotekarzy i pracowników informacji stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. *Bibliotekarz* nr 10, s. 2-4.

40. Sosińska-Kalata, Barbara (2003). Etyka nauce o informacji. *Bibliotekarz* nr 9, s. 7.

41. Szczechura, Kordula (1998). Użytkownicy informacji. Zarys problematyki. W: Ścibor, E. (red.). *Informacja naukowa w Polsce. Tradycja i współczesność* (1998). Olsztyn: WSP, s. 112-113.

42. The Librarian's Code of Conduct: Fundamental Principles [dokument przyjęty podczas Generalnego Zebrania Włoskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy 30 października 1997 roku]. [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/aibcode.htm> [odczyt: 2009.07.05].

43. The librarians' code of ethics [dokument przyjęty przez Krajową Radę Francuskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy w marcu

2003 roku] [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/frcode-e.htm> [odczyt: 2009.07.05].

44. The Code of Ethics of Slovenian Librarians [dokument przyjęty przez Słoweńskie Stowarzyszenie Bibliotekarzy 8 listopada 1995 roku] [Dok. elektr.]. Tryb dostępu: <http://www.ifla.org/faife/ethics/slacode.htm> [odczyt: 2006.12.23].

45. Wierzbicka, Elżbieta (1998). Służba. W: *Słownik współczesnego języka polskiego* (1998). Warszawa: Przegląd Reader's Digest, s. 325.

46. Witek, Jadwiga; Zbigniew, Żmigrodzki (2003). „Polityczna poprawność” w *III Rzeczypospolitej*. Radom: Polskie Wydaw. Encyklopedyczne, s. 31.

47. Wojciechowski, Jacek (1999). Biblioteka jako wielosemiotyczne medium komunikacji społecznej. W: *Bibliotekarstwo: kontynuacje i zmiany* (1999). Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 101.

48. Wojciechowski, Jacek (1999). Bibliotekarz w bibliotece. W: *Bibliotekarstwo: kontynuacje i zmiany* (1999). Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 24-25.

49. Wojciechowski, Jacek (1993). *Marketing bibliotece*. Warszawa: Wydaw. SBP, s. 119.

50. Wojciechowski, Jacek (2006). Rejestr słabości domniemanych. *Bibliotekarz* nr 5, s. 2- 6.

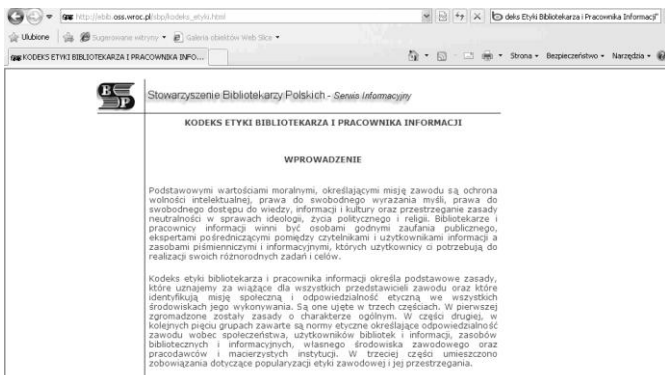
51. Woźniak, Jadwiga (2004). Informacyjne progi i bariery – spojrzenie z perspektywy języków informacyjno-wyszukiwawczych. W: *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej* (2004). Kraków: Wydaw. UJ, s. 106-108.

52. Żmigrodzki, Zbigniew (1991a). Kodeks etyki zawodowej bibliotekarza. Tezy projektu wstępnego. *Bibliotekarz* nr 4, s. 2-3.

53. Żmigrodzki, Zbigniew (1991b). *Problemy bibliotekarskiej etyki zawodowej*. Katowice: UŚ, 95 s.

54. Żmigrodzki, Zbigniew (1996). *Patologia biblioteczna*. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 78 s.

Kodeks Etyki Bibliotekarza i Pracownika Informacji na stronach:

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich - *Sensio informacyni*

KODEKS ETYKI BIBLIOTEKARZA I PRACOWNIKA INFORMACJI

WPROWADZENIE

Podstawowymi wartościami moralnymi, określającymi misję zawodu są: ochrona wolności intelektualnej, prawa do swobodnego wyrażania myśli, prawa do swobodnego dostępu do wiedzy, informacji i kultury oraz przestrzeganie zasady neutralności w sprawach ideologicznych, życia politycznego i religijnego. Bibliotekarze i pracownicy informacji winni być osobami godnymi zaufania publicznego, ekspertami pośredniczącymi pomiędzy czytelnikami i użytkownikami informacji a zasobami piśmienniczymi i informacyjnymi, których użytkownicy są potrzebują do realizacji swoich różnorodnych zadań i celów.

Kodeks etyki bibliotekarza i pracownika informacji określa podstawowe zasady, które uznajemy za wiążące dla wszystkich przedstawicieli zawodu oraz które identyfikują misję społeczną i odpowiedzialność etyczną we wszystkich środowiskach jego wykonywania. Są one ujęte w trzech częściach. W pierwszej zgromadzone zostały zasady o charakterze ogólnym. W części drugiej, w kolejnych pięciu grupach zawarte są normy etyczne określające odpowiedzialność zawodu wobec społeczeństwa, użytkowników bibliotek i informacji, zasobów bibliotecznych i informacyjnych, własnego środowiska zawodowego oraz pracodawców i macierzystych instytucji. W trzeciej części umieszczono zobowiązania dotyczące popularyzacji etyki zawodowej i jej przestrzegania.

http://ebib.oss.wroc.pl/sbp/kodeks_etyki.html

Elektroniczna Biblioteka - platforma cyfrowa SBP

Kapitalka.pl

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich

Kodeks etyki bibliotekarza i pracownika informacji

WPROWADZENIE

Podstawowymi wartościami moralnymi, określającymi misję zawodu są: ochrona wolności intelektualnej, prawa do swobodnego wyrażania myśli, prawa do swobodnego dostępu do wiedzy, informacji i kultury oraz przestrzeganie zasady neutralności w sprawach ideologicznych, życia politycznego i religijnego. Bibliotekarze i pracownicy informacji winni być osobami godnymi zaufania publicznego, ekspertami pośredniczącymi pomiędzy czytelnikami i użytkownikami informacji a zasobami piśmienniczymi i informacyjnymi, których użytkownicy są potrzebują do realizacji swoich różnorodnych zadań i celów.

Kodeks etyki bibliotekarza i pracownika informacji określa podstawowe zasady, które uznajemy za wiążące dla wszystkich przedstawicieli zawodu oraz które identyfikują misję społeczną i odpowiedzialność etyczną we wszystkich środowiskach jego wykonywania. Są one ujęte w trzech częściach. W pierwszej zgromadzone zostały zasady o charakterze ogólnym. W części drugiej, w kolejnych pięciu grupach zawarte są normy etyczne określające odpowiedzialność zawodu wobec społeczeństwa, użytkowników bibliotek i informacji, zasobów bibliotecznych i informacyjnych, własnego środowiska zawodowego oraz pracodawców i macierzystych instytucji. W trzeciej części umieszczono zobowiązania dotyczące popularyzacji etyki zawodowej i jej przestrzegania.

<http://www.ebib.info/content/view/35/45/>
[odczyt: 15.08.2009].